

АМЕРИКАНСКИ СТЪОБ

Или какво може да ни каже
късносоциалистическата естетика
на пародията за съвременната
политическа култура на Запад?

Доминик Бойер

Университет Райс (Хюстън, Тексас)

Алексей Юрчак

Калифорнийски университет в Бъркли

За онези от нас, отрасли по време на Студената Война, има малко неща, които са по-основополагащи от антитезисния характер на либерализма и социализма. За около четири десетилетия либералнокапиталистическите и държавносоциалистическите режими впрегнаха огромни педагогически и идеологически ресурси, за да научат своите граждани на тази единствена истина, която легитимира поляризираната геополитика от Втората половина на 20 век. Същността на тази истина е, че нищо не може да бъде по-далечно от основополагащите права и свободи на западната демокрация, отколкото са тиранията и стагното мислене на комунизма или, видяно от другата страна, че нищо не може да бъде по-противостоящо на интернационалните комунистични ценности на социализма, отколкото хищната себезаинтересованост и класовата борба на капитализма. Безспорно доказателство за успеха на тази педагогика от Студената Война е фактът, че категоричността на антитезата е надживяла с десетилетия геополитиката, която я е вдъхновила. Дори след разпада на геополитиката на Студената Война в периода 1989-1991 г., победилният либерализъм не пропусна нито една възможност да напомни на света своята фундаментална противоположност спрямо „злата империя“ на комунизма. Либералната историография впоследствие увековечи 1989-91 г. като изчезване на социализма, поставящо края на историята (Фукуяма 1992; Корнаи 1992), като доказателство не само за идеята, че философските основи на либерализма са идентични с човешката природа, но също и на идеята, че опитите на социализма да подобри човешката общественост са били напълно неуспешни и развенчани. Двадесет години по-късно не е учудващо,

че социализмът вече не се третира като реалистична политическа или философска форма. Като фашизма преди това, социализмът днес обикновено е описван като извратен остатък на модерен авторитаризъм и най-често се използва като сплашваща тактика за дисциплиниране на гражданите и убеждаването им, че няма алтернатива на съвременния къснолиберален капиталистически ред, която да не е хиляди пъти по-лоша. Това е чудно доказателство за начините, по които либералната идеология контролира границите на това, което може и не може да бъде изричано днес. Все пак дори и по време на огромната финансова криза на неолиберализма, не е ли учудващо, че и политиците, и социалните теоретици са изключително несклонни да предложат „неосоциалистически“ алтернативи на къснолибералното статукво?*

Като антрополози на късния социализъм и късния либерализъм, ние считаме, че има добри основания да изведем мисленето си за връзките между либерализъм и социализъм извън сянката на Студената Война. Ако не за друго, то тъй като моделът на анти-тезата винаги е противоречал на дългата коеволюция и тясна обвързаност на социализма и либерализма в контекста на модерната европейска социална философия. Либералното възхваляване на автономията и социалистическото възхваляване на свързаността отразяват поляризация на централна опозиция в модерната европейска политическа онтология; казано накратко, двата политически проекта дават един на друг основание за съществуване. Но вместо да се стремим към генеалогия на връзката между социалистическите и либералните идеи**, ние искаме да покажем как етнографското изследване на късния социализъм предлага уникални концептуални ресурси и критически способности на антропологията на съвременния (къснолиберален) свят***. В частност се интересуваме как концепции, възникнали при късносоциалистически условия (в нашия случай, руския термин *стыоб* [стѐб]), могат да бъ-

* Вж <http://savageminds.org/2010/02/16/why-not-neosocialism/>. – Бел. авт.

** За успешен скорошен анализ от този вид, Вж. Buck-Morss 2002. – Бел. авт.

*** Това есе е резултат от колективно усилие да се преначертаят възможните бъдещи посоки на постсоциалистическите изследвания в контекста на годишната среща на SOYUZ: Изследователската мрежа за постсоциалистически културни изследвания през 2008 г. Срещата на Soyuz се случи в Университета на Калифорния, Бъркли. Темата на срещата беше „Съвременни критически изследвания през призмата на пост-социализма. Програма на срещата е достъпна на <http://soyuz.berkeley.edu/finalprogram.pdf>. – Бел. авт. [Линкът е неактивен към 26.01.2020 г. – Бел. прев.]

gam използвани като „преносими аналитику“* („portable analytics“) и как биха могли да се ползват, за да разкрият напрежение и крѣпки в натурализиращите логики на късния либерализъм. Търсенията и аргументите ни стѣпват на богати изследвания върху източноевропейския гържавен социализъм и разпада му до различни „пост-социалистически“ институции (напр., Allina-Pisano 2008; Burawoy and Verdery 1999; Dunn 2004; Gal and Kligman 2000; Gille 2007; Grant 1995; Hann 2001; Humphrey 1999, 2002; Lampland 1995; Oushakine 2009; Petryna 2002; Verdery 1996, 2000; Wanner 2007) и допринасят към зараждащ се обрат в тази литература, който цели да открие как задълбочен анализ на социализма може да даде неповторима критическа аналитична призма, с която да изследваме настоящето (напр., Glaeser 2010; Kligman and Verdery 2011).

В това есе подчертаваме и обсъждаме някои необичайни сродства между режимите на пародия и политическо безпристрастие, които избуяват в периферията на обществената култура на СССР и социалистическа Източна Европа през 70-те и 80-те години, и сходните естетика и усещания, които като че ли стават все по-популярни в САЩ днес. Не целим да илюстрираме пряко съответствие между институционалните и епистемни форми на късния социализъм и тези на късния либерализъм в съвременния Запад. По-скоро показваме как късния либерализъм днес работи все повече при дискурсивни и идеологически условия, подобни на тези от късния социализъм, и твърдим, че тези условия допринасят за развитието на някои аналогични политически и културни ефекти. По-конкретно, твърдим, че силно монополизираните и нормализирани условия на съставяне на дискурс, които характеризират политическата култура на източноевропейския късен социализъм, предвестяват настоящите тенденции в западните медии, политически дискурс, и обществена култура. Показваме, че аналозите

* Бойер и Хау (2014) определят преносимия анализ като теоретическа процедура, при която антрополозите „развиват аналитични концепции от специфични етнографски контексти, концепции, които ни помагат да дадем форма или възплъщение на силите и формите, които са активни там и впоследствие ... да преместим и употребим тези концепции за експериментална аналитична цел в други изследователски ситуации“. Авторите допълнително твърдят, че в качеството си на „перипатетични инструменти на интелекта“, често произхождащи в периферията на доминиращите северни и Западни теоретични традиции, преносимите аналитику съдържат специален критически потенциал да „разкрият парадоксите и напреженията както в северните, така и в западните елитарни дискурси“ и така да преустановят техните претенции за универсалност. – Бел. авт.

към ироничните модалности, обикновено свързвани с късния социализъм, отскоро са интуитивни и популярни на места като САЩ. Така защитаваме тезата, че ако искаме да разберем съвременните къснолиберални идеология и политическа култура на запад, то забележително полезен концептуален ресурс ще бъдат задълбочена сравнителна етнография на социалистическата идеология и политически дискурси. Или, ако парафразираме някои от бившите източногермански журналисти, с които Бойер работи, да познаваш социализма те учи не толкова да разпознаваш свободите на западния граждански живот, а по-скоро да обръщаш повече внимание на вътрешните напрежения и критични точки в Запада, както и на собствената му тенденция за свръхформализация.

Стъоб по американски

За да изследваме аналозиите между късносоциалистическия и съвременния либерален политически дискурс, се съсредоточаваме върху пародичен жанр, който на руски се нарича стъоб. В книгата си *Всичко беше завинаги, докато не изчезна* (2006) и в предходната си работа Юрчак дефинира стъоб като иронична естетика от много специфичен род, която процъфтява през късносъветския социализъм. Стъоб „се различава от сарказъм, цинизъм, подигравка или друг от по-познатите жанрове на абсурден хумор“ по това, че „изисква такава степен на *свръхотъждествяване* [*overidentification*] с обект, човек или идея, към които е насочен, че често е невъзможно да се каже дали е форма на искрена подкрепа, тънка подигравка, или особена смес от двете“ (Yurchak 2006:250; Вж. също 1999:84). Една от ключовите характеристики на стъобната ирония е, че отъждествяването ѝ с обекта не е придружено от метакоментар за създаването на иронията. С други думи, стъоб е „пряма“, дълбока карикатура, която обикновено не загатва собствените си иронични цели*.

* Трябва да се отбележи, че тук работим с оригиналното значение на термина „стъоб“ от времето на първата му поява в Русия в края на 70-те. В постсъветския период значението на термина значително се е разширило и днес често се употребява от руските медии, за да обозначи въобще ирония, сарказъм или абсурден хумор (Вж. Yurchak 1999). – Бел. авт.

Юрчак описва възникването на стъобната чувствителност в контекста на феномен, който той нарича „хипернормализация“, непланирана мутация в късносоциалистическия авторитетен дискурс (2006:50). Както Бойер показва в паралелното си изследване на източногерманската цензура, късносоциалистическите държави обичайно инвестират значителна енергия в установяването на перфектни езици на политическа комуникация (2003; Вж. също Wolfe 2005). Резултатът от тези усилия, макар въобще да не е това намерението, е, че подкрепеният от държавата политически дискурс е наситен със свръхизпипани, повтарящи се и често неразбираеми формули, които дистанцират авторитетния дискурс на социализма от желаната му интимна връзка с езика и мисленето на подчинените му граждани. В контекста на такъв стриктен контрол върху езика, новите ограничения върху произвеждането на дискурса се появяват на различни места, за които никой централизиран авторитет няма предварителни планове. Всъщност тъкмо изчезването на централния редакторски авторитет на сталинизма задвижва този процес на дискурсивна свръхформализация (Yurchak 2006:44-47). Придържането към формата се превръща в главен критерий на политическа коректност при следсталинския авторитетен дискурс и води до „ефекта на снежната топка“ при наслаяването на нормализирани структури на дискурс една върху друга. Например, ако човек чете статиите от първите страници на *Правда* или *Neues Deutschland*, или който и да е друг централен партийен орган от 70-те, ще срещне много дълги изречения със сложни номинални структури, почти пълно отсъствие на глаголи за действие и едни и същи фразеологични формули, повторени многократно (Yurchak 2006:59-74). А ако се заслуша в речите на местните комсомолски водачи, човек ще чуе текстове, звучащи твърде много като цитати от текстове, писани от предците им (което, както етнографски доказахме, е тъкмо как са били създадени). Натискът е бил да се придържаш към точната обективна норма, минимизирайки субективните интерпретации или глас. Силно формализираният език на социалистическите държави по този начин катализира различни начини на опитно и епистемно отчуждаване, което Юрчак описва като „перформативно изместване“ (2006:24-26, 74-76) – комуникативно отвърщане от констативното (буквално или семантично) значение и обръщане

към перформативното значение*. С други думи, през късния социализъм често е значително по-смислено да се участва в перформативното пресъздаване на точните форми на авторитетния дискурс (било то като създател или като публика), отколкото да се занимава с това какво те биха могли „да означават“ в буквалния смисъл.

При тези обстоятелства, свръхотъждествителният характер на стъобната естетика придобива смисъл. Изправени пред факта, че авторитетният дискурс вече сам постоянно се свръхформализира до карикатурни крайности, свръхотъждествяването изпраща по-мощен критичен сигнал (който е формулиран в самия език на формата), отколкото което и да е разобличително експозе или жест на иронично омаловажаване. Нещо повече – въпреки че държавата лесно разпознава и изолира всяка открита форма на опозиционен дискурс като заплаха, да се реорганизира и дисциплинира критическият потенциал на свръхотъждествяването е по-трудно поради формалната му прилика с авторитетния дискурс. Свръхотъждествяването също така предлага етическо убежище: за разлика от прямата политическа критика, свръхотъждествяването с държавната реторика не изисква от автора си автоматично да развенчае комунистическия идеализъм. Поради

* В социалните науки употребата „перформативен“ [*performative*] препращат към перформативната теория [*performativity*], най-често свързвана с Джудит Бътлър. Първоначално, перформативното измерение на речта е въведено като термин от философа Джон Остин, който разделя функциите на речта на „констативни“ (които утвърждават факт) и „перформативни“ (които имат реален ефект върху света, например съдия, произнасящ обвиняемия за виновен), а по-късно въвежда по-нюансирана тристепенна система. Стъпвайки на теорията на Остин и по-късни нейни интерпретации, Джудит Бътлър разглежда „перформативни актове“ [*performative acts*], чрез които социалната реалност може да бъде възпроизвеждана и променяна. Фокусирайки се върху джендър изследвания, Бътлър показва, че категориите на джендър (или „родов пол“ според българския превод от 2003 г.) са постоянно „перформирани“ [*performed*], т.е. създавани и утвърждавани чрез всекидневните актове на хората, действащи според определен набор от културни и дискурсивни норми. Самата Бътлър изрично подчертава, че в нейните трудове „перформативен“ не носи смисъла на изкуствено театрално изпълнение на полова роля, а изразява как тя се възпроизвежда чрез всекидневни актове.

В настоящия текст думите перформанс, перформативен и перформативност сочат към английските термини *performance*, *performing* и *performativity* и носят теоретичните конотации на тези термини. Използвано е „перформанс“ вместо „пърформанс“, тъй като това е най-често използваното изписване в преводите на социална теория и театрална критика. Застъпването между двете полета в случая е почти очаквано, тъй като ранните текстове на самата Бътлър използват за емпиричен материал перформанса в драг културата. – Бел. прев.

тази причина, стъоб не заема и не пропагандира разпознаваеми политически позиции – той съществува до някаква степен извън познатите оси на политически напрежения между държава и опозиция, между ляво и дясно. Стъоб е наясно с тези оси, но не се интересува от тях.

Нашето твърдение е, че стъобната чувствителност в момента е все по-позната на западната публична и политическа култура. Забелязваме например, че политическият дискурс в съвременните американски медии и други публични форми на комуникация показва няколко тенденции, които са сравними с късносоциалистическата свръхнормализация:

Първо, висока степен на монополизация на медийно производство и разпространение през корпоративни обединения и синхронизация в реално време (така че въпреки постоянното размножаване на дигитални медийни платформи и канали за съдържание, редица изследователи на медиите твърдят, че новинарското съдържание е станало значително по-хомогенно и повтарящо се; Baisnée and Marchetti 2006; Boczkowski and de Santos 2007; Boyer 2009; Klinenberg 2005);

Второ, активното ръководене на публичния политически дискурс от партии и правителствени институции („опорните точки“ на Националния комитет на Републиканската партия*; платени говорители, изпълняващи обективни оценявания; „информационните операции“ на Пентагона** и т.н.). Не смятаме, че дейността на ръководене е ограничена само до една партия или набор от поли-

* Неологизмът „опорна точка“ [*talking point*] обозначава идея, която може да бъде истинна или не, обикновено представена в кратък лист с резюме на целите на говорителя при публични или частни антажменти (сравни с анализа на Бойер на източногерманските „аргументационни“ срещи, при които точни тематични и реторични формули са раздавани на директорите на всички лицензирани медийни организации в ГДР; 2003). – Бел. авт.

** Например, дописка от Пентагона през 2003 г. гласи: „информацията е терен и някой ще го окупира, било то врагът, трета страна, или САЩ ... Информацията е инструмент на национална власт, също военна, икономическа и политическа. Като всяко оръжие или инструмент, Американското правителство трябва да я използва или да отстъпи „бойното поле“ на някого друг.“ През октомври 2003 г. министърът на отбраната Доналд Ръмсфелд подписва тайна заповед за класифицираната директива от 74 страници, наречена „Пътна карта за информационни операции“. Ключовото допускане за картата за ИО е, че употребяването на информация при взимането на решения е станало критично важно за военния успех. Съответно то трябва да бъде адресирано наравно с наземни, военноморски, въздушни, и специални операции.“ – Бел. авт.

тически институции, а че по-скоро е характерна за политическата среда като цяло;

Трето, затвърждаването на идеологическия (в случая, либерално-предприемаческия) консенсус в анализите на политическите новини (придружено от огромен ръст в бизнес журналистиката и бързото стопяване на разследващия журнализъм; Вж. Guthrie 2008;

Четвърто, тематичната и общата нормализация на начините и стиловете на политическото действие и политическата презентация. В крак с цялостната професионализация на политическия живот и определящата роля на денонощните новинарски телевизии в политическата комуникация, правенето на политика в САЩ е все по-изчислено и формализирано, заинтересовано повече от постигането на ефективни и точни жанрове на политическо съобщение, отколкото от изследването на тематичната същност на социалните проблеми. Казано по-провокативно, съвременното американско политическо действие е започнало да прилича на формалистката театралност на късносоциалистическата политическа култура.

Комикът и медиен анализатор Джон Стюарт често обръща внимание на повторяемите, имитативни, цитационни тенденции в американския политически дискурс, като прави montaje на политически речи и коментари, които текстово са почти идентични. И наистина, както пишем по-долу, самото откриване на изгровото пространство за детайлно изпитани „мета-новинарски“ иронисти като Стюарт или по-стъобския Стивън Колбер вече предполагат, че „перформативно изместване“ от вида, който се случва в късния СССР, се заражда в американския политически дискурс. Тук също буквалната критика става странно предсказуема и неефективна, за разлика от пародийните възможности, които дава обитаването на нормата. Естетиката на стъоб и усещането за политическото отчуждение от късния социализъм също са изненадващо подобни в някои отношения на непозиционирания и дори „некрореалистки“ сатиричен усет на така нареченото американско „поколение *South Park*“*, в което, както и в самата телевизионна поредица *South Park*, всички политически доктрини и сантименти (мултикултурализъм и консерватизъм, либерализъм и социализъм, фундаментализъм и атеизъм) са представени наравно покварени, деформирани и лице-

* Вж. Yurchak 2008a за текст върху некрореализма като особена естетическа версия на стъоб и политическите ефекти, които той има в СССР през 80-те. – Бел. авт.

мерни. По думите на Юрчак, публиката, която е изобразена в *South Park* и която изглежда е разпозната от зрителите, е наистина своя публика (2006:103ff.) – тоест, публика, която е „детериториализирана“ спрямо мейнстрийм политическите дискурси в своя стремеж да създаде нов дом за моралното усещане за личност, която не е нито за, нито против (2006:116-118)*. Това усещане открива много съюзници в неопрагматизма на американската обществена култура (като например детериториализирания „критицизъм“ на хора като Станли Фиш).

В следващите страници първо представяме в по-голям детайл стъобната естетика и практикуването ѝ, като се обръщаме към няколко случая на стъоб в СССР и Източна Европа през 80-те и в съвременните САЩ. В последните части на това есе обсъждаме по-задълбочено как и защо институционалните и идеологически форми в съвременните американски медийни и политически форми на комуникация са започнали да приличат на тези от късния социализъм.

Социалистическите ни примери са от края на 80-те и началото на 90-те – периодът на реформи, известен като перестройка. Въпреки че този период е съществено различен от годините преди перестройката, нарочно избрахме да се съсредоточим върху него. Вярно е, че стъобното отношение към политически символи се е развило преди перестройката (например, то вече е съществувало в някои творби на московското Соц-Арт движение през 70-те; Yurchak 1999). И все пак през 80-те години стъоб започва да използва за собствени цели масовите медии и политическата пропаганда на социалистическата държава. Стъоб, така да се каже, излиза от сенките и навлиза в масово обращение чрез несъзнателната подкрепа на късносоциалистическите държави. Тази употреба на масовите медии и авторитетния политически дискурс за целите на стъоб предлага забележителни паралели със случаите, които описваме в американския контекст.

* Тази позиция на нито за, нито против прави „детериториализираните публики“ особен случай на „контрапублики“ по формулировката на Майкъл Уорнър – като публики, които „опитват да създадат различни начини за въобразяване на непозната общественост и нейната рефлексивност“ спрямо тези, предоставени от доминиращите държавни публики“ (2002:87-88). – Бел. авт.

Хипернормализираната пародия през късния социализъм

Както отбелязахме по-горе, един пародиен жанр, основан на свръхотъждествяване, обикновено включва толкова прецизна мимикрия на обекта на ирония, че често е невъзможно да се каже дали е форма на искрена подкрепа, тънка подигравка, или двете. Първият ни пример е от Съветския съюз. На 5 април 1987 г. *Ленинградская правда*, основният вестник на Ленинград и централен орган на местния комитет на Комунистическата партия, публикува следната статия (Вж. фиг. 1).

Във формулачен партуен език статията атакува неформалната субкултура на музиканти и групи, обвинявайки ги, че са идеологически врагове, които проповядват буржоазна моралност и културна деградация. Тези така наречени музиканти, заявява статията, показват „пълно отсъствие на талант и много малко умение в изпълнението на музикални инструменти ... Оглушителният шум [на тяхната музика] разкрива цялостна безпомощност, глупостта на техните текстове разкрива баналност, ... техният фалшив патос разкрива социална неадекватност.“ Типични примери за този пошъл буржоазен продукт са групи като *Алиса* и *Аквариум*!* „Време е,“ заключава статията, „Комсомолът да погледне много сериозно на този проблем.“

Статията е написана от Сергей Курьохин, самият той активен член на неформалната музикална субкултура, който често свирил с *Аквариум* и *Алиса*, групите, подложени на критика. Отнело два дена на партийните представители, както и на членовете на неформалната музикална сцена, да осъзнаят кой е авторът на статията. Откритието причинило объркване и срам сред партийните представители. Недоумявали: дали трябва да обвинят Курьохин, че се подиграва на партията и нейната реторика, или трябва да продължат да се отнасят към текста му като към напълно трезво идеологическо твърдение? Много членове на неформалните музикални среди реагирали на откритието със смях. Но други не счели статията за шега и нападнали Курьохин заради „конформизъм“ и за надценяване на публиката му –

* Две банди от неформалната рок субкултура, които са изключително популярни сред част от младежта по онова време. – Бел. авт.

КАПРИЗЫ РОКА И ЛОГИКА СУДЬБЫ

О ТВОРЧЕСТВЕ САМОДЕЯТЕЛЬНЫХ МУЗЫКАНТОВ

Сколько лет существует при Ленинградском художественном самодетельном рок-клубе. За это время он успел к себе внимание общественности, популярность в молодежных и сторонников, нажить и недоброй. Мнения вокруг рок-клуба сейчас, объединившего несколько десятков самодетельных коллективов [их количество постоянно меняется], сегодня сформирована своя аудитория. Симпатии молодежи принадлежат не столько проф-

фессиональным рок-группам, сколько самодетельным коллективам. Можно ничего не знать про ансамбль «Брево», но если вы не слышали про ансамбль «Алеса» — вы отстали от моды.

Хоть раз побывать в рок-клубе становится делом престижа. Школьник, «взрослый» в рок-клуб, а тем более знакомый с кем-либо из его «звезд», становится в своем кругу неформальным лидером. Словно грибы-дождевики после короткого ливня, рок-клубы возникают и в других городах. Стихийность и массовость этого явления вселяет надежды в одних, пугает других.

Молодежь своим репертуаром и манерой поведения на эстраде. Талантливыми группам нужно дать дорогу на большую эстраду, ТВ, радио, записывать на пластинки. Это будет способствовать вытеснению всего ненастоящего, не- талантливому.

хальный ринг», посвященной Б. Гребеншикову, а вот любящая мало-мальски своеобразная группа из рок-клуба уже имеет карт-бланш если не на популярность, то во всяком случае на внимание средств массовой информации. Атмосфера сенсации в конечном итоге

требует особого музыкального мастерства, и не имеет значения, что из-за плохой аппаратуры не слышно текста песни. Важно другое — заданный тяжелым напором музыкальной электроволны. Думать не нужно, даже противозаказано. Нужно отбросить неумолимому ритму, не оставляющему простора ни для воображения, ни для непосредственного музыкального переживания. Сознание отключено. А подсознание? Кто его знает, что в нем притаилось?

Нафос протеста, который прекрасно выражается средствами рок-музыки, может и должен обладать личными нравственными ориентирами. «Мы ждем перемен», — несколько раз повторяет лидер популярной группы, выдвигая

бы радуются этим ошибкам, потому что благодаря им чувствуют свое превосходство. Это самоуверждение ложной природы, ибо основано на эгоизме. Оно служит и самооправданию, являясь внутренней мотивирующей прищипкой, чтобы уходить в забытую область мечтаний, галлюцинаций, в козачские кущи, демонстрируя еще один яркий механизм массовой культуры, охотно подменяющий истинные конфликты эфемерными проблемами. И тогда все ценности превращаются в единицы ритма...

Негативные тенденции в деятельности рок-клуба вымывают творчество и у самих его членов. Говорит С. Курехин: «Рок давно уже перестал быть творческой музыкой. Чуть-чуть таланта, немного

выговориться — не значит сделать выговор, а тем более прожигать приговор. Не идет на пользу делу и менторский тон некоторых публикаций по вопросам рок-клуба и творчества самодетельных музыкантов (например, выступление В. Грибанова в газете «Ленинградский университет»). Небольшая злость, а не «проработка» молодых музыкантов. Критика несомненно должна быть убедительной, Организационные проблемы рок-клуба, а их довольно много, также должны решаться не на словах, а на деле. В какой мере Облкомпроф, которому подчиняется Ленинградский дом художественной самодетельности, может помочь в этом вопросе? — Мы считаем, — сказали

носит сегодня характер. На больках можно простить тех театров, к которым многие коллективы превратились в настоящие. Многие группы расстались и с готовой аудиторией, а другие группы прямо по-настоящему чувствуют «спасение». С другой стороны, музыканты стесняются географии своих Лос-эти тенденции взгляда, противоречивы, однако на самом деле закономерны, который в течение титль юнца в нас

овая ура...

говорят «массовая» то имеют в виду, но, ничто утешенное, е невысокому вкусу.

Фиг. 1: Статията на Курьохин В Ленинградска прабва.

„той не разбира ли, че много членове на партиен вестник ще приемат критиката му, без да се замислят?“, заяви един от критиците.*

Че статията пробудила такива объркани, несигурни или конфликтни реакции както сред партийни представители, така и сред художествената субкултура, е ключово за разбирането на смисъла на това събитие. Текстуалната мимикрия на *фóрмата* на свръхнормализирания език на партията въведа любопитен парадокс в сферата на доминантния политически език: за много читатели станало очевидно, че текст, написан на този език и публикуван в централен партиен вестник, може едновременно да бъде и примерно идеологически твърдение, и публична подигравка с това твърдение. Чрез въвеждането на тази несигурност авторът разкрива неизказана истина за късносоциалистическата идеология: че най-важният аспект на тази идеология е да се възпроизведат фиксираните дискурсивни форми и фразеология; и че чрез цитиране на достатъчно формулаични структури всеки може да произведе напълно подходящо и одобряемо идеологическо твърдение, без да се налага да влиза в аргументиран спор. Допълнително статията на Курьохин разкрива и степента, в която съветските художествени субкултури също признават властта на *фóрмата* в авторитетния дискурс на партията. Отъждествяване с хегемонията на партията-гържава върху *фóрмата* можело да стъпче, според тях, търсените пародийни значения.

Вторият ни пример от късносоциалистическия контекст идва от комунистическа Югославия. Също през 1987 г. група акти-

* От интервюта на Юрчак с Курьохин и други членове на неформалната музикална сцена (1994-95). – Бел. авт.

висти, известни като *Novi kolektivizam*, част от словенското артистично движение NSK (*Neue Slowenische Kunst*), участват в голямо национално състезание за плакат, ознаменуващ 25 май – Денят на югославската комунистическа младеж и рожденият ден на президента Тито. Плакатът на NSK печели състезанието и е разпространен из цяла Югославия. Отпечатан е и в централния югославски всекидневник *Politika* (вж. фиг. 2).

Няколко гена по-късно обаче белградски инженер информира вестника, че идентичен постер бил включен в албум с нацистко пропагандно изкуство. Вестникът открива оригинала и го публикува редом със спечелилия плакат. Разкритието предизвиква национална криза. Копията на плаката на NSK са навременно свалени, обявен е друг победител и е започнато криминално разследване. Плакатът на NSK наистина се оказал реплика на плакат от 1937 г., дело на Рихард Клайн, любимия пропаганден художник на Хитлер, и озаглавен „Третия Райх“ (вж. фиг. 3).

Художниците от NSK били заменили едва няколко символа: оригиналната свастика в средата на знамето била заменена от югославската червена звезда; нацисткия орел на пилона на знамето бил заменен от гълъб; а германският алпийски връх бил заменен с върха Триглав в словенските Алпи.

Художниците от NSK признали, че са виждали оригиналния постер, но твърдели, че не били наясно с фашистките му корени; просто били вдъхновени от героичното излъчване на образа му. Глав-

Фигура 2: Награденият постер на *Novi kolektivizam*.

Фигура 3: Нацистките изображения, върху които стъпва плакатът на *Novi Kolektivizam*.

ният прокурор на Словения накрая заключил, че няма достатъчно доказателства, които да подсказват криминално деяние, и случаят бил затворен. Възможно много словенци смятали, че гържавните представители се опитвали да избегнат привличането на допълнително внимание към факта, че назначеното от партията жури не могло да различи фашистки плакат от комунистически такъв.*

Възможно е да се допусне въз основа на тази провокация, че посланието на художниците било, че комунизмът е еквивалентен на фашизма. Но членовете на NSK възможност никога не са твърдели това – не само по време на провокацията, но и през следващите години. Това събитие, твърдим ние, търсело вместо това да разкрие нещо друго в късносоциалистическия политически дискурс и нещо доста по-подривно. Чрез създаването на връзка между визуалните форми на социалистическия героизъм и фашисткия такъв, NSK предвеща разрыв във формалните схеми на гържавния дискурс: това, което преди миг било добър комунистически символ, внезапно се оказало опасен образ, който не можел да бъде публично излаган. Кризата с плаката разкрива иначе неизказания факт, че за късносоциалистическата гържава най-важното е формалните свойства на идеологическите ѝ съобщения да останат непокътнати. Доколкото тези свойства са ясни и лесно повторими, буквалните значения, които са вписани в тях, могат да приемат вторично значение, обикновено сведено до някакъв неопределен референт (като „абстрактния героизъм“, представен тук).** И все пак, отново като в предходния пример, имало и критичен отговор към NSK от страна на някои интелектуалци и артисти, които предупредили за опасността от заиграването с фашистки символи и от надценяването на интерпретативните способности на публиката.***

* От интервю на Юрчак с група Irwin, Любляна, юни 1995 г. Вж. също Borozan and Ivaniškin 2002. – Бел. авт.

** Така че в този смисъл партийното жури не е допуснало грешка. Напротив, то било право в избора си на символи с правилните свойства – най-опростени, нормализирани и повторими. Както по-късно обяснили и художниците от NSK, членове на журито похвалили техния постер за чистата му форма и за това, че не бил „абстрактен като някои други предложения“ (Borozan and Ivaniškin 2002). – Бел. авт.

*** Такива обвинения са отправяни и към групата *Laibach*, друг член на движението NSK, което кара Славој Жижек (самият той член на NSK) да отвърне с есето „Защо Laibach и NSK не са фашисти?“ (1993; Вж. също Монрое 2005). – Бел. авт.

Чрез свръхотъждествяването си със закостенелите форми на (в случая, визуалния) политически дискурс NSK дотолкова размътили всяка претенция за „истинско“, буквално съобщение, че нито партийните представители, нито членовете на субкултурата били сигурни как да ги разчетат. Това, което направило този особен разрыв възможен, било именно използването от страна на художниците на свръхнормализираната образност и реторика на държавата – не просто честата дисидентска стратегия да се реагира срещу, и да се противопоставя на, буквалното значение на държавния дискурс. И в този смисъл плакатната криза не просто подрива държавния дискурс. По-скоро оголва определена дискурсивна зависимост между авторитетния дискурс и авторския критицизъм, която се е превърнала в ендемична за късния социализъм. В скорошно ревю за албума им *Volk* Джейкъб Лилмоз проникателно пише, че *Laibach*, също част от движението NSK,

изобразява фашизма в целите му тоталитарни реторика и ритуал като част от стратегия, която ни изправя пред фашизма – където силата на възхищението и зрелищната себенасоченост е в своя най-брутален, най-циничен и най-мощен момент. Тук са и най-видими лъжливостта, лицемерието и непостоянността на фашизма. Само в тази показана и отчуждена позиция е възможно да се прозре през илюзията и да се развие истински усет за, и съпротива срещу, фашизма във всичките му аспекти. Това имат предвид Laibach, когато заявяват: „Ние сме овчари, предрешени като вълци“ (Lillemose 2007).

Третият ни пример идва от Съветския съюз, този път от 1990-91 г., последните две години, преди тази държава да престане да съществува. Ключов момент от този финален етап в съветската история е воденият от партията дискурс на перестройка, който, докато все още твърди, че целта му е да подобри съветския социализъм, сега започва да поставя под съмнение самите основи на съветската система. Впечатляващ аспект от този процес е подемът в публичния интерес към Владимир Ленин, основателят на съветската държава, в контекста на реформите от перестройката. Често разгласяваната цел на държавата да поправи проблемите на социализма все повече била оплетена с твърдението, че жизненоважни тайни за живота и характера на Ленин са останали

неизвестни. През 1990 г. и 1991 г. съветските медии са изпълнени от наглед безкрайни серии от открития, свързани с Ленин, стигащи дотам, че да разкриват нови биографични данни за етноса, здравето и последните мигове от живота му. Това, което се загатва, изглежда е, че разкриването на скритите тайни на естеството на Ленин биха помогнали да се поправят и недостатъците на съветската история (Yurchak 2007, 2010, 2011).

Не е изненадващо, че тази промяна в партийно определен авторитетен дискурс за реформата успява да провокира свой собствен стъоб или по-скоро „обърнат стъоб“ (Yurchak:1999:90-92), насочен не срещу съветската комунистическа идеология *per se*, а срещу вече доминиращото към онзи момент поставяне под съмнение на тези символи. На 17 май 1991 г. водещият на изключително популярното телевизионно предаване за култура и история „Петото колело“ (*Пятое колесо*), което има национална публика от няколко милиона зрители*, представя своя гост като известна политическа фигура, историк и филмов актьор. Гостът бил Сергей Курьохин, когото срещнахме в първия ни пример, но който все още бил неизвестен на повечето зрители в Съветския съюз. След въведението Курьохин изнася в рамките на час и половина брилянтна лекция пред телевизионните камери относно някои дотогава неизвестни тайни за натурата на Ленин и нейната роля в Болшевишката революция. Курьохин се обръща към любимия си стил: говори с искрен и сериозен тон, използвайки метода на свръхотъждествяване с доминантния дискурс, докато извежда значението на това, което казва, до най-необичайните граници. Към това време Курьохин вече е изострил уменията си в този жанр до такова съвършенство, че непосветените зрители не могат да различат нито знак от провокация.**

Курьохин започнал, казвайки, че току-що се е завърнал от Мексико, където е изучавал влиянието на халюциногенните вещества върху социалните революции. Цитирайки от издадени мемоари, академични книги и други литературни източници (докато извежда книги от впечатляващата библиотека зад него), Курьохин обяснява, че Ленин и революционните му другари били невероятни почитатели на дивите гъби, растящи в руските гори. След

* Програмата се излъчва национално от Пети канал на Ленинградската телевизия. – Бел. авт.

** Включително и повечето от телевизионните продуценти, с изключение на журналистът, който е поканил Курьохин. – Бел. авт.

това, показвайки откъси от предварително записани интервюта с миколози и ботанисти относно гъби, Курьохин обяснява, че много руски гъби, като например червената мухоморка, влияят на съзнанието толкова силно, колкото известният мексикански халюциногенен кактус, *Lophophora Williamsii*. Добавил и собственото си „изследователско откритие“: ако индивид често консумира тези гъби в течение на много години, личността на индивида постепенно бива изместена от личността на гъбата. Тогава Курьохин направил и известното си твърдение: „Имам абсолютно неоспоримо доказателство, че Октомврийската революция е била извършена от хора, които в течение на години са консумирали определени гъби. И в процеса на консумиране от тези хора, гъбите изместили техните личности. Тези хора се превръщали в гъби. С други думи, просто искам да кажа, че Ленин е бил гъба.“

Въпреки скандалността на това твърдение, учудващ брой зрители не успяват да разпознаят предаването като провокация и някои започват да звънят в студиото за обяснение*. Не само така наречената „необразована“ публика била обърквана от номера, но и мнозина интелектуалци. Когато Курьохин по-късно признал, че предаването е измислица, известният комик и актьор Константин Райкин, който сам работи в жанра на иронията и би следвало да е добре обучен в подобни шеги, признал, че бил заблуден от предаването, „като типичен съветски човек, който е свикнал с идеята, че на сериозни разговори в медиите може да се разчита.“** Тази реакция илюстрира не предполагаемата наивност на съветските зрители, а по-скоро колко често срещано е било по онова време да се слушат откровения за скритата натура на Ленин и техните влияния върху курса на съветската история.

Мистификацията с гъбата наподобява много предходните два примера: Вместо директно да се подиграва с идеологическия символ (Ленин), той изобличава механизма, по който работи доминантният партиен дискурс. С други думи, Курьохин демонстрира, че хегемонията на фиксираната форма в партийната реторика

* В деня след излъчването на предаването група от стари партийни членове отишли в офиса на Секретариата по Идеология в Обкома на Ленинградската партия, настоявайки за разяснение дали е вярно, че натурата на Ленин била заразена с гъби (Интервю с Шолохов в Мишенин 2008). – Бел. авт.

** Интервю с Райкин, излъчено в предаването „Тихият дом. В памет на Курьохин,“ телевизионен канал РТР, юли 1996 г. – Бел. авт.

може да позволи буквалното съдържание да мутира в най-забележителни посоки и дори да стане безсмислено.

Накрая трябва да отбележим и че нито един от трите примера не бива да се омаломажава като периферна дейност на ъндърграунд и изолирани интелектуални групи. Напротив, във всеки един от тези случаи, както и в редица групи от периода, съобната процедура работи тъкмо защото е изрично публична, циркулира широко и защото използва одобренията от държавата масови медии, за да се разпространява. Това, което прави съоб представителна естетика на пародия в късния социализъм, не е колко различни хора го практикуват, а по-скоро колко много хора са преживели свръхформализирания авторитетен дискурс до степен, в която да се превърнат в целевата група на съоб (а това, че публиката, за която съоб е смислена намеса, далеч надхвърля реалния брой на практикуващите, е добре илюстрирано от NSK и втория пример с Курьохин).^{*} В края на 80-те-началото на 90-те години такива актове на съоб стават все по-разпространени в различни държавносоциалистически контексти и в различни жанрове на популярна култура и държавноуправлявани медии, може би най-добре изразени в съветския и югославския случай; например, концертните изпълнения на музикалната група АВИА в Съветския съюз и Laibach в Югославия (Yurchak 2006:253-254); Оранжевата алтернатива (*Pomarańczowa Alternatywa*) в Полша (Kenney 2002); литературните и музикални изпълнения на Дмитрий Пригов, особените натуралистски „некрореалистки“ филми на Евгений Юфит, високо ритуализирания всекидневен живот на артистичната група Митьки (Yurchak 2008b, 2006), перформансите на „човека-куче“ Олег Кулик (Salecl 2000) и сложния постструктуралистски стил на живот на артистите от източно-берлинския Пренцлауер Берг (Boyer 2001) и други.

^{*} Мнението, че феноменът съоб е релевантен само до малък сегмент от късносоциалистическото население (т.е., артисти и групи схватливи [*savvy*] градски младежи), погрешно допуска, че свръхнормализацията на политическия дискурс е усетена само от тези хора, докато за други форми на авторитетен дискурс останали гъвкави и отворени за креативни намеси (и че там следователно свръхотъждествяването с формата просто не би имало ефект). – Бел. авт.

Възходът на хипернормализираната пародия в късния либерализъм

Както отбелязахме по-горе, считаме, че от средата на 90-те години примери за пародийно свръхотъждествяване се срещат все по-често в къснолибералната политическа и обществена култура, особено в САЩ, от политически активизъм през комично изкуство и до корпоративни масмедии. Наричаме този възникващ пародийен жанр „американски стъоб.“ Значителни примери от САЩ и други „Западно“-английски езикови контексти включват *The Daily Show* на Джон Стюарт и *Colbert Report* на Стивън Колбер по телевизионния канал Comedy Central; пародийни новинарски организации като *The Onion* в САЩ и *CNN* в Австралия*; гоо от политически активисти, *The Yes Men*; героите на Саша Барон Коен Али Джи, Борат и Брюно; анимационната поредица *South Park*; *faux verité* предавания като *The Office* (американска и английска Версии) и редица други.** Както в късносоциалистическия случай, американският стъоб се характеризира с пародийно свръхотъждествяване с предсказуемите и повторяеми форми на авторитетен дискурс (вкл. фразеология, реторична структура, визуални образи, перформативен стил), в който политически и социални проблеми се представят в медиите и политическата култура. Следва по-задълбочен анализ на няколко пермутации на американския стъоб.

* „Chaser Non-Stop News Network.“ Вж. [Вече неактивния към 2020 г. – Бел. прев.] <http://www.cnnn.com>. – Бел. авт.

** Съществува и традицията на активистки перформанс, известна като *culture jamming*, която използва някои елементи на жанра стъоб. Сред по-познатите скорошни примери са „Милиардери за Буш“, „Агенцията за върховенство на петрола“, и „Проповедник Били и Църквата на Спри Пазаруването.“ Настоящото протестно движение на студенти и преподаватели в Университета на Калифорния, Бъркли срещу рязкото повишаване на семестриални такси, съкращаването на персонал и опитите на Борда на регентите на практика да приватизира общественото и достъпно образование на университета, успешно е използвало стратегии на свръхотъждествяване, за да помогне на съобщението си да достигне до масовите медии, университетската администрация и безстрастните членове сред студентското тяло. Вж. напр. Дейностите на Университета на Калифорния, Движение за Ефикасна Приватизация (UCMeP) на <http://ucmep.wordpress.com/> . Вж. също интервю със съоснователите на UCMeP на <http://www.youtube.com/watch?v=iC3SqHON8Ls> . – Бел. авт. [И двата сайта са активни към 22.05.2019 – Бел. прев.]

The Daily Show

The Daily Show (излъчвано в САЩ по телевизионния канал Comedy Central) се е превърнало в основен източник на политически новини и коментари за цяло поколение американци през десетилетието, откакто Джон Стюарт поема като водещ през 1999 г. Популярността на критичния информационен потенциал на предаването изглежда обърква дори и самия Стюарт, който постоянно твърди, че е сатирист, а не политически коментатор, а камо ли новинар. Противно на широко разпространеното мнение, средностатистическата възраст на публиката на Стюарт е не 20, а 35, и е най-широка по време на важни политически събития.* Например, по време на изборите за американски президент през 2004 г. *The Daily Show* получава повече зрители между 18 и 34-годишна възраст, отколкото *Nightline*, *Meet the Press*, *Hannity* и *Colmes* и всички вечерни новинарски емисии (Baum 2005). По време на разгорещената президентска кампания през 2008 г. гледането на *The Daily Show* се повишава допълнително, привличайки около 1.9 милиона зрителя всяка вечер,** с повече от милион включващи се за повторенията на предаването.*** Въпреки че и консервативните, и прогресивните критици често опитват да омаловажат *The Daily Show* или като маргинален левичарски канал за малка себепогълната група, или като уред за корпоративните медии да произвеждат това, което то критикува,**** тези описания пропускат нещо от това как пародийната практика на *The Daily Show* привлича вниманието към дискурсивното и перформативно свръхотъждествяване на американската политика по необичайни и необичайно резониращи начини.*****

* „Бил О’Райли нарича зрителите на *The Daily Show with Jon Stewart* сбирщина „нагрусани мързеливци“ и „унесени хлапемии“ по време на интервю с Джон Стюарт в *The O’Reilly Factor*“ PR Newswire, September 30, 2004; – Бел. авт.

** Nielsen Media Research (December 31, 2007–October 26, 2008). – Бел. авт.

*** Оригиначните предавания на някои известни епизоди са гледани дори от повече хора. Например, двата епизода с най-голяма публика в историята на *The Daily Show* са интервюто с Мишел Обама на 8 октомври 2008 г. с три милиона зрители и интервюто с Барак Обама на 29 октомври, 2008 г. с 3.6 милиона зрители. – Бел. авт.

**** Вж. Baumgartner and Morris 2006. – Бел. авт.

***** В скорошна книга Джанин Уегел (Wedel 2009) също анализира възхода на сатирата, практикувана от Джон Стюарт, Стивън Колбер и Тина Фей във връзка с настоящата политическа култура в САЩ. Нейният аргумент се различава от нашия по това, че тя се фокусира не върху хипернормализацията на политическите и медийни дискурси, а върху предполагаемата [alleged] морална поквара на американската политическа сфера. – Бел. авт.

Дори и случайният зрител може да види, че *The Daily Show* не е просто пародия на „истинските“ политически новини по CNN, Fox, NBC и други „сериозни“ канали, а че също така предлага сложен коментар върху това как мейнстрийм новинарските медии организират своите политически репортажи.* Въпреки че самият Стюарт не практикува свръхотъждествителния карикатурен стил на късносоциалистическия стъоб, той непрестанно подчертава тъкмо онези условия в американската политическа култура, които са позволили на стъобната чувствителност да функционира така ефективно като политическа сатира другаде, особено в порогеното от *The Daily Show* през 2005 г. предаване *The Colbert Report*.** Според Стюарт основната функция на много от американските новинарски медии се е изместила от информирането на публиката към извършването на това, което той нарича предварително написан „политически театър“:*** Под това той разбира, че при агресирането на социални и политически проблеми новинарските медии имат склонността да използват език, доминиран от предсказуеми, фиксирани и повтаряеми сценарии и реторика, като обръщат по-малко внимание на дискутирането на същностните политически проблеми и техните значения.

За да разобличи тази тенденция, Стюарт често сглабя монтаж, които се фокусират на скорошни медийни събития, наблюдатели и експерти. По време на предаването си за изборите през 2008 г., например, Стюарт сглобява редица клипове от различни телевизионни канали, за да демонстрира, че вместо да разглеждат внимателно комплексните значения на социалните и политически

* *The Daily Show* и *The Colbert Report* може да изглеждат значително различни от предходните примери с провокации на Куръхин и NSK по това, че зрителите на Стюарт и Колберт са наясно, че тези предавания са иронични. Все пак обаче тези предавания са популярни не само като източници на развлечение, но и като сериозен политически анализ. Така те размиват границата между сериозен политически коментар и иронична пародия, както правят и провокации на Куръхин и NSK. – Бел. авт.

** *The Colbert Report* е създаден от Стюарт, Стивън Колбер и Бен Карлин. Преди това Карлин е писал за *The Daily Show* и, преди това, за пародийния вестник *The Onion* (Finn 2006). – Бел. авт.

*** В известен епизод от политическата програма *Crossfire* (Кръстосан огън) по CNN (15 октомври, 2004 г.) Стюарт обвинява водещите Тъкър Карлсън и Пол Бегала в играене на политически дискусии само по форма, на цената на истински дебати по проблемите; „правите театър, когато трябва да правите дебати, което би било страшно“; Вж. <http://mediamatters.org/research/200410160003>, достъпен на 10.12.2009 г. – Бел. авт. [Линкът е активен към 26.01.2020 г. – Бел. прев.]

въпроси, зависещи от изборите, медийните канали влагат всичките си усилия и възможности в представянето на изборите в хипернормализирана форма – в безкрайни фигури, числа, таблици, кратко аудио и опорни точки – които се повтарят от мрежа в мрежа и от един контекст в друг.

На 6 февруари 2008 г., например, Стюарт предлага коментар на телевизионното отразяване на Супер Вторника*. След като подказва, че денят не е успял да произведе никакви водещи новини, Стюарт отбелязва: „Всичко ми изглежда много просто и разбираемо, но това е, защото вие не го свръхинтерпретирате.“ Новинарските канали, наемква той, е трябвало да направят непрекъснатото си отразяване на деня сякаш е било много по-възбуждащо, отколкото в действителността. След това Стюарт показва кратък видео клип, състоящ се от твърдения, направени от новинари и експерти по различни канали, безкрайно цитиращи статистически данни за гласовете на Супер Вторник пред екрани с драматични графики и фигури. Предлагаме откъс от гласовете за кадър:

Клинтън печели 57 процента от женския вот (Fox). Барак Обама печели 44 процента от латино вота (CNN). В Масачузетс Клинтън спечели убедително сред дамите (Fox). Жените демократи над 65-годишна възраст продължават да подкрепят сенатор Клинтън с 58 процента (ABC). 46 процента от гласуващите за републиканците в Аризона смятат, че нелегалните имигранти трябва да бъдат депортирани. От тях, 49 процента гласуваха за Мит Ромни (Fox). В Калифорния около 29 процента от демократите са латино гласоподаватели, Клинтън има две трети (CNN). От еврейските гласоподаватели, които представляват 16 процента от демократите в Ню Йорк, Клинтън спечели 73 процента (Fox). Но белите гласове отиват от 51 на 44. Имам предвид, той взема 44 процента от гласовете и както се казва, 61 на 38 – това не е 2 на 1 за Хилари вече, а е по-скоро, така да се каже, 6 към 4 (MSNBC). Накратко, ето защо надпреварата е толкова оспорвана (CNN).

* Супер Вторник [Super Tuesday] се отнася до първичните избори [primaries], процесът на номиниране на президентските кандидати от двете партии в САЩ. При този процес жителите на различните щати гласуват в различни дни, с месеци между първия и последния гласуващ щат. Супер Вторник е денят, в който много щати гласуват в един и същи ден, така че резултатите от него имат определящо значение за това кой ще спечели номинацията на дадена партия. – Бел. ред.

От коментара му следва, че обесивният медиен фокус върху формалните средства на репрезентацията като демография пречи да се разбере какво всъщност се случва в политическия процес. Стюарт продължава с друг пример: „Знаете, статистиките могат да омаскарят анализа на всичко. Но цветовете! Не може да се спори срещу цветовете.“ В следващия клип, съглобен от репортажи от същия ден, новинари и експерти по различни телевизионни канали, стоящи пред цветни графики и тъч-екрани, опитват да дисектират изборните резултати във Все по-гребни визуални градации, без да казват почти нищо за същността:

Тъмносиньото е Барак Обама. Светлосиньото е Хилъри Клинтън (CNN). Виждаме Хилъри Клинтън в жълто, Барак Обама в лилаво (CBS). Тъмното е Ромни, светлочервеното е МакКейн (CNN). Джон МакКейн е в жълто, Мит Ромни в лилаво, Майк Хъкаби в тюркоазено (CBS). Светлосиньото... Мога ли да го наричам каролинско синьо? (ABC) Кафеникавото е Мит Ромни. По-пращковеното е Майк Хъкаби. И това, което прилича на бургунд, е Рон Пол (CNN).

След клипа Стюарт коментира: „И кое е толкова странно около снощните резултати? Че по-рано през деня исках да си боядисам стаята в МакКейн. А вече имам завеси в цвят Ромни. И не си подхождат!“

Въпреки че Стюарт премонтира своите клипове, намерението му изглежда не е опит да промени структурата на дискурса, споделяна от новинарските мрежи, а по-скоро да подчертае тази споделена структура. Монтажният му метод служи да разкрие хипернормализацията в дискурса на мрежите – това, че самото повторение на статистически фигури, таблици, графики, цветни карти се е превърнало в смислено само по себе си, независимо дали присъства съществен анализ, или не. В допълнение, чрез едновременно цитиране на различни канали, коментарът на Стюарт също показва, че потокът от бързо изказани, безкрайно умножени формални менажизми всъщност пречи на зрителя да обмисли значението на събитията, които тези новини уж представят. С други думи, коментарът на Стюарт показва как доминантният медиен дискурс върху политиката е претърпял свой вариант на „перформативен обрат“, при който мобилизацията и възпроизвеждането на дискурсивни форми са се превърнали във важна цел сами по себе, определено с по-голямо

значение, отколкото е придържането към буквалното съдържание, което тези форми предполагаемо означават.

Друг пример за този обрат е занимаването на *The Daily Show* с репортажа на MSNBC за първичните избори на 20 април, 2008 г. По време на реч в Роли, Северна Каролина, Барак Обама за миг почесва бузата си с два пръста. Този невинен несъзнателен жест, незабелязан от повечето зрители, е фокусът на дълга дискусия между водещ и двама експерти в студиото на MSNBC. Възможно ли е, чудят се те, Обама откровено да е направил неприличен жест, отправен, видимо, към опонента му Хилари Клинтън? Представяйки клип от MSNBC, Стюарт отбелязва: „Двамата кандидати се критикуваха в последните няколко дена. Но когато всичко, което си казаха, не беше достатъчно грубо, MSNBC намери визуалните улики, от които да се скандализираме.“* В клипа пряма водеща от MSNBC крещи от възмущение, докато показва видеозаписа от речта на Обама: „Трябва да покаже това клипче, което имаме. По време на турнето от кампанията си, в Роли, Северна Каролина, Вчера Барак Обама направи... Направи неудачен жест, докато се оплакваше от дебата по ABC и опонента си Хилъри Клинтън. Някои мислят, че изглежда като средняк. Сами преценете.“ В следващия кадър е отново Стюарт, който изглежда въодушевен: „Барак Обама е показал среден пръст на Хилъри. Така смята?! Но ще ни остави сами да отсъдим.“ Стюарт пляска ентусиазирано с ръце. Отново кадри от видеото на MSNBC: „Сега, ето го, тъкмо тук,“ продължава водещата, когато Обама на екрана зад нея се почесва по бузата. Вече виждаме Стюарт изумен и разгрозен. След няколко секунди празно зяпане в камерата най-накрая той казва: „Е***ате ли се с мен?“, добавяйки: „О, знаете ли, беше ми трудно да го видя без очилата. Нека да погледна по-добре.“ Пресяга се към вътрешния джоб на сакото си като за да извади очилата си, след което изважда ръката си с вдигнат среден пръст и крещи: „Това е средняк! Това!!“

Собственият нецензурен акт на Стюарт по хумористичен начин привлича вниманието към очевидно отчаяния опит от страна на MSNBC да премести зрителското внимание далеч от обmena на политически идеи и съществен политически дебат, така прославен в либералния дискурс на американската демокрация, и към перформативните измерения на политическия живот. Аме-

* *The Daily Show*, 21 април, 2008 г. – Бел. авт.

риканските медии и политическа култура, в интерпретацията на Стюарт, са много по-погълнати с критика на перформативния стил и жанровите форми, отколкото с политическа идеация и значения; състояние, което Стюарт използва умело в политическата си сатира.

The Colbert Report

Също излъчвано по Comedy Central, предаването *The Colbert Report* извежда свръхотъждествяващата сатира на *The Daily Show* в полето на стъоб.* Докато стратегията на Стюарт е да подчертае формулаичната политическа реторика, Колбер всъщност обитава тази формулаична реторика, изпълнявайки я чрез преувеличения образ на популистки новинар по кабелна телевизия. Дейвид Ремник приятно улавя тази черта: „Ако *The Daily Show* е faux Вечерно шоу, *The Colbert Report* е faux Бил О'Райли**“*** Както *The Daily Show* на Стюарт, *The Colbert Report* също привлича широка и ентусиазирана публика. През 2008 г. е гледано от средно 1.4 милиона зрители на Вечер, достигайки 1.5 милиона зрители в месеца преди президентските избори.****

Пародийната стратегия на предаването работи през свръхотъждествяване с визуалните образи, езика и перформативния стил на популистките новинарски коментари. Когато Колбер провежда интервюта, не полага усилия да остави различни идеи да бъдат развити и обсъдени; вместо това темите се обявяват и изоставят, а предметите на разговора се менят постоянно. Начинът, по който Колбер представя новини и интервюта, е структуриран като перформанс на популистка мегаломания, като всеки жест и знак допринася за стандартен образ (бранд), наречен „Колбер“. Колбер обяснява тази стратегия в едно от редките интервюта, в които е извън образ: „Всичко в предаването има името ми отгоре си, Всяко парче от декора... [А]ко погледнете дизайна, ... Всичко сочи

* Стюарт казва: *The Colbert Report* „е от същия генетичен материал като нашето предаване. То освежи перспективата ни и допълни мисленето ни“ (*Bill Moyer Journal*, PBS, 27 април, 2007 г.). – Бел. авт.

** По това време Бил О'Райли води свое собствено популистко предаване по Fox News, *The O'Reilly Factor*. – Бел. ред.

*** *New Yorker*, 25 юли 2005 г. – Бел. авт.

**** Nielsen Media Research (31 декември 2007 г. – 26 октомври 2008 г., Persons 2+ Delivery. Най-скорошен.) Nielsen Media Research (29 септември, 2008 г. – 26 октомври 2008 г., Live+, SD). – Бел. авт.

Фигура 4. Кагър на студиото от *The Colbert Report*

към главата ми. Аз съм центърът. Всичко идва от мен. Аз нищо не предавам. Аз съм източникът.“* (Вж. фиг. 4)

Колберовото изграждане на образ, основан върху „неопосредстван“ [unchanneled] автентичен популизъм, означава, че, подобно на късносоциалистическия стъоб, той перформативно почти никога не излиза от образ. В резултат, други медийни експерти, които той пародира, често не знаят как да се отнесат към него, което допълнително оголва неспособността на медиите да преминат отвъд доминантните си форми. Угачен пример е появата на Колбер по *The O'Reilly Factor* (19 януари, 2007 г.), популярно консервативно новинарско предаване по Fox. Изпипаното свръхотъждествяване на Колбер със стила на самия „O'Reilly“ оставя истинския О'Райли помпозен, изгубен и комичен. Ето откъс от интервюто:**

О'Райли (*преди интервюто с Колбер*): В рубриката „Културни Войни“ на тазвечершния *The Colbert Report* по Comedy Central. Това е известно предаване, което гължи всичко на мен (сочи

* „Стивън Колбер“, интервю от Найтън Рейбин, *AV Club*, 25 януари 2006 г.; Вж. <http://www.avclub.com/articles/stephen-colbert>, 13970, посетен на 10 декември 2009 г. – Бел. авт. [Линкът е неактивен към 26.01.2020 г. – Бел. прев.]

** За пълен запис от интервюто, Вж. сайта на Fox News, <http://www.foxnews.com/story/0,2933,244882,00.html>, посетен на 10 декември 2009 г. – Бел. авт. [Линкът е неактивен към 26.01.2020 г. – Бел. прев.]

към себе си). Всяка вечер водещият му Стивън Колбер се опитва да убеди Америка, че той е аз.

...

Колбер: (след като току-що е представен от О'Райли): Бил, благодаря ти, че ме покани. Това е невероятна чест. Искам да знаеш, че прекарвам толкова време в света, който се върти през цялото време, че да бъда в „Зоната без въртене“ (визирайки слогана на предаването на O'Reilly [„No Spin Zone“]) Всъщност ме кара да ми се завие свят.

...

О'Райли: Колбър (Colbert) е френско име, нали?

Колбер: Френско е, но просто за да настроя културните елити на своя страна, Бил. Аз съм толкова ирландец, колкото и ти... Бил, знаеш, че трябва да играеш играта, която медийните елити искат да играеш. ОК? Някъде можеш да теглиш чертата, някъде не можеш. С теб сме заемали много позиции срещу силните на деня и сме плащали тежки цени. Имаме телевизионни предавания, собствени марки, книги.

...

О'Райли: Трудно е да си мен. Трудно ли е да си теб?

Колбер: За мен е трудно да съм ти. Това мога да ти кажа.

О'Райли: Наистина ли? Наистина? Не ми ли гължиш огромно количество пари?

Колбер: Е, ако те имитирах, Бил. Но има разлика между имитация и подражание. Дай да ти кажа разликата. ОК? Ако имитирах някого, им гължиш чек с хонорар. Ако им подражаваш, не им гължиш. Това е голяма разлика. Питай адвоката си.

О'Райли: Ще го питам, ще. А какво всъщност правиш ти в твоето предаване?

Колбер: Това, кето правя, Бил, е да осветя света с фаровете на правосъдието ми. ОК? ... Светя без значение, че светлината ме обзема. ОК? ... И искам да донеса съобщението ти за мир и любов, както разбирам, че е съобщението ти.

О'Райли: Така е.

Колбер: Искам да занеса съобщението ти за любов и мир на по-млада публика. Хората на по 60, на по 50, хората, които не гледат предаването ти... Ето това ти харесвам, Бил. ОК? Даваш.

О'Райли: Щегър съм си.

Колбер: Даваш ли, даваш...

...

О'Райли: Всеки ляв критик в страната те обича. То няма десни критици... Но всеки ляв критик те обича. Защо? Заради френското име? Затова ли е?

Колбер: Затова трябва да е, Бил. Ползвам го, за да им хвърлям прах в очите...

О'Райли: Трябва да правиш нещо...

Колбер: На теб се преструвам, Бил.

О'Райли: Мен ме мразят. *The New York Times* ме мрази, но тебе те обичат.

Колбер: Това е *The New York Times*, Бил! Те мразят Джордж Буш. Естествено, че ще мразят и теб. Те са хейтъри, Бил.

О'Райли: Така е. Отрепки... ОК. Така, средното ти име е Тайрон.

Колбер: Така е.

О'Райли: Как въобще е възможно това да се случи?

Колбер: Защото съм ирландец, Бил... Коулбърт от източното въстание.

О'Райли: Сега пък си Коулбърт. (крещи) Кой си ти? Коулбърт ли си или си Колбър?

Колбер: Бил, аз съм какъвто ме искаш. На твое разположение съм... Знаеш ли какво мразя в хората, които те критикуват? Критикуват каквото казваш, но никога не ти дават заслуженото за това колко силно го казваш. Или колко продължително го казваш.

О'Райли: Така е. Няма много хора, които да са гръмогласни като мен.

От видеото става ясна озадачената фрустрация на О'Райли от невъзможността му да разобличи идеологическия дневен ред за позицията на Колбер по начина, по който водещият е свикнал да прави с другите си гости. Всъщност О'Райли не е единственият – скорошно експериментално изследване показва, че много политически консерватори приемат Колбер госта буквално като популист (LaMarre et al. 2009). Колберовото „Бил, аз съм какъвто ме искаш,“ неговото постоянно отъждествяване не непременно с посланието на О'Райли, но с метода на посланието му, оставя О'Райли в опит да го определи като част от ляво-либералното крило, което О'Райли редовно разобличава и отрича всяка вечер.

Всеки от опитите на О'Райли да измъкне признание за либерална идентичност от страна на Колбер е възпрепятствано от това, че Колбер постоянно приема популистката позиционалност на О'Райли, като в крайна сметка притегля О'Райли все по-нагълбоко в карикатурата на Колбер, която, както в случая на NSK от късно-социалистическа Югославия, в крайна сметка разкрива самокарикутуризиращата се хипернормализация на авторитетния дискурс.

Въпреки че политическата сатира има дълга история в американските и европейските медии, тук виждаме налице значима промяна в естетиката и метода. За да приложим нов пример, нека се обърнем към дълго съществуващата рубрика „Weekend Update“ на *Saturday Night Live (SNL)*, която вече години наред използва имитативна ирония, за да се присмива на политици (например в брилянтните президентски сатири на Чеви Чейс и Фил Хартман). Но според нас впечатляващия перформанс на Тина Фей, имитираща Сара Пейлин през 2008 г., преминава от ирония в американски стиль не само по отношение на щателното възпроизвеждане на напудрената политическа перформативност на Пейлин, но и по отношение на медийния живот, който перформансът има след излъчването си (благодарение на YouTube, стандартните и частни новинарски емисии), където редица експерти и медийни коментатори използват Пейлин-ролята на Фей, за да извличат прозрения към персонажа на Пейлин като политически актьор (или дори към Пейлин-ролята на Пейлин). Както вечерните перформанси на Колбер, намесата на Фей е в заличаването на пропастта между карикатура и свръхформулаична перформативност по начин, който е показателен за основните тактики на разобличаване чрез свръхотъждествяване, присъщи на стиль.

Допълнително твърдим, че обществената интуитивност и популярност на методите, които Колбер и Фей използват за свръхотъждествяваща пародия, отразяват преход към хипернормализацията на американския медиен и политически дискурс. И Стюарт, и Колбер реагират срещу определена „хегемония на формата“ (Yurchak 2003, 2006:36) в посредничеството на американската политическа култура, в която значение има семиотичната опаковка на новинарското съдържание, а не истинността или многообразието на самото съдържание. Този преход е епитомизиран по особен начин от известния неологизъм на Колбер „истинничавост“ [truthiness], концепция, която той дефинира като нещо, което човек „инту-

итивно“, „от гъното на душата си“ усеща като истинско, без да взима предвид факти или логика.* Аргументът на Колбер е, че днес е по-маловажно за политиката и новинарските медии дали дадено политическо твърдение е фактически „вярно“ или „невярно“, отколкото дали това твърдение може да бъде представено на публиката по перформативно „достоверен“ и забавен начин.

The Yes Men

Обръщайки се към друга сфера на публичната култура, виждаме, че политическите активисти на запад също все по-често черпят от пародийния жанр на свръхотъждествяването, което допълнително илюстрира политическата му навременност и родството му с естетиката и политическата субверсия от късния социализъм. Впечатляващ пример е живеещото в САЩ дуо, известно като *The Yes Men*.

На 21 май 2002 г. в Сидни, по време на срещата на CPA (Chartered Practicing Accountants of Australia; Лицензираните практикуващи счетоводители на Австралия) Кинитрунг Спрат, специално поканен представител на Световната търговска организация (СТО), обявява, че на 30 септември СТО ще бъде разпусната и заместена от нова Организация за регулиране на търговията (Trade Regulation Organization; TRO). Емо откъс от обръщението на Спрат:

Новата организация, която след ратификация ще бъде известна като Организация за регулиране на търговията (TRO), ще се основава на Всеобщата декларация за човешките права на ООН, целяйки да гарантира, че TRO ще се грижи най-вече за човешките права, а не за бизнес интереси... Промените идват в отговор на скорошни изследвания, които

* През 2006 г. речникът Merriam-Webster официално прие Колберовия термин *truthiness* като част от английския лексикон и му даде своята Награда за дума на годината. Следвайки Колбер, Merriam-Webster дефинира *truthiness* по два начина: като „истина, която ти идва отвътре, а не от книги“ и като „качеството у човек да предпочита концепции за факти, които човек би искал да са верни, вместо концепции за факти, които са доказано верни“, вж. <http://cbsnews.com/stories/2006/12/12/opinion/meyer/main2250923.shtml>, достъпен на 10 декември 2009 г. – Бел. авт. [Активен към 26.01.2020 г. – Бел. прев.]

убедително посочват, че настоящите правила и политики за свободна търговия са увеличили бедността, замърсяването и неравенството и са подкопали демократичните принципи, с непропорционално негативен ефект в най-бедните страни. Считано от септември, споразумения, постигнати чрез СТО, а също така GATS, TRIPS, и други рамки, ще бъдат преустановени до ратификация от страна на ТРО.

Извънредните новини са предадени от международни новинарски агенции и ефектите им достигат далеч отвъд Сигни. Канадският парламент започва незабавна дискусия за значимостта на промените върху настоящите „искове в лесогобиения, земеделския и други текущи търговски диспути“ в Канада. В същото време на срещата на СРА в Сигни обявлението катализира искрено възмущение. Много счетоводители, участващи в срещата, след първоначалния шок охотно възприемат предложените промени и дават предложения как новата организация може да облагодетелства бедните. Един счетоводител обявява: „Политически съм толкова десен, колкото и всеки друг, но е крайно време да дадем нещо обратно на страните, на чийто гръб толкова сме се облагодетелствали“ (Hynes et al. 2007:108).

На следващия ден президентът на СТО прави официално изявление за незабавно тиражиране във всички медии, като заявява, че СТО нито има представител на име Кинитрунг Спрат, нито планира да се разпусне. Обръщението по време на конференцията е било хитър номер, погоден от Yes Men. За да извършат делото, те били направили сложен уебсайт, имитиращ графиките и текста на сайта на СТО, и качили копие на съвсем достоверния адрес <http://gatt.org> (Вж. фиг. 5). Съвсем достоверният вид на сайта довел до това Yes Men да получат покани за няколко събития като срещата на СРА; те ги посетили като стъобна карикатура на дискурсивните стилове, идеология и перформативност на СТО.

Вероятно най-впечатляващата и ефективна акция на Yes Men е осъществена през 2004 г., на двадесетата годишнина от едно от най-лошите индустриални бедствия в историята – експлозията на химическия завод на Union Carbide в град Бопал, централна Индия. Взривът убива хиляди хора и обрича още много хиляди да живеят с ужасяващи болести (Вж. Fortun 2001). За коментар на тази тъжна годишнина BBC World решава да се свърже с Dow Chemicals Corporation – тогавашният собственик на Union Carbide –

Фигура 5. Скриншот от фалшивия сайт на СТО, направен от Yes Men (<http://www.gatt.org>)

тъй като Union Carbide и Dow Chemicals никога не са поели пълна отговорност за бедствието и дори успешно минимизират обезщетенията, които трябвало да изплатят на всяка жертва, до чисто символичната сума от 500 долара. Yes Men създават фалшив уебсайт за Dow Chemicals и прихващат поканата на BBC. В резултат на 3 декември 2004 г. BBC осъществяват сателитна връзка до студио в Париж, за да интервюират „говорителя“ на Dow Джуд Финистера. Изявлението, направено от Финистера, по време на световното излъчване на интервюто надминава всички очаквания на BBC: Dow Chemicals обявяват ликвидацията на подчиненото си дружество Union Carbide и прехвърлянето на средствата на тази компания към 12-те хиляди жертви на бедствието в Бофал. Водещият, който интервюира Финистера, е видимо щастлив да чуе това неочаквано морално решение. Ето откъс от интервюто:*

Водещ на BBC: Е, наш гост пряко от Париж е Джуд Финистера. Той е говорител на Dow Chemicals, които усвоиха Union Carbide. Добро утро. Днес е възпоменателен ден в Бофал. Приемате ли сега отговорност за случилото се?

Джуд Финистера: Стиг, да. Днес е голям ден за всички нас в Dow, а мисля, че и за милиони други хора около света. Навършват се 20 години от бедствието и днес съм много, много щастлив да обявя, че за пръв път Dow приема пълна отговорност за катас-

* Транскрибирано от Vugео интервюто; <http://www.youtube.com/watch?v=LiWlvBro9eI>, достъпен на 10 декември 2009 г. – Бел. авт.

трофата в Бопал. Имаме план на стойност 12 милиарда долара най-сетне напълно да компенсирате жертвите, включително 120 000 човека, които може да се нуждаят от медицински грижи до края на животите си, и бързо и напълно да възстановим мястото на бившата фабрика в Бопал. Когато придобихме Union Carbide преди три години, знаехме в какво се въвлечаме, и си струва 12-те милиарда. 12 милиарда. Решихме да ликвидираме Union Carbide, този кошмар за света и главоболие за Dow, и да използваме 12 милиарда, за да осигурим повече от 500 долара на жертва, което е сумата, която са получили към момента. Максимум 500 долара на жертва. Това не е „повече от достатъчно за индиец“, както един от нашите говорители за жалост заяви преди две години. Всъщност това покрива една година медицински грижи. Адекватно ще обезщетим жертвите...

BBC: ... Прекрасно е да научим, че най-сетне поемате отговорност. Някои биха казали твърде късно, три, почти четири години...

Джуд Финистера: ... Трябваше да го направим преди три години. Правим го сега. Бих казал, че е по-добре късно, отколкото никога, и също бих казал, че това не е нещо малко, Стив. За пръв път в историята обществена компания от мащаба на Dow взема решение, което е значително срещу бюджета ѝ, просто защото е правилното решение. Акционерите ни могат да понесат някои щети, Стив, но мисля, че ако мислят поне малко като мен, ще са много радостни да бъдат част от такова историческо събитие, при което тези, които са сгрешили, поправят грешките си.

BBC има неочаквана водеща новина и Ройтерс веднага разпространява обръщението на Dow по своите мрежи. Посредством дигиталните медии историята бързо обикаля света. По повод на обявлението в Индия празнуват, а много други по света са развълнувани и шокирани от очевидната промяна в Dow. На Нюйоркската борса дяловете на Dow падат с 4.2 процента за 23 минути и Dow губи 2 милиарда долара от пазарната си стойност.* Няколко часа по-късно Dow Chemicals пускат обявление:

* Излъчено по Democracy Now, 6 декември, 2004 г.; Вж. http://www.democracynow.org/2004/12/6/yes_men_hoax_on_bbc_reminds, достъпен септември 2008 г. Дяловете на Dow се възстановиха до края на деня. – Бел. авт.

Тази сутрин грешно твърдение е разпространено от BBC World по отношение на отговорността за трагедията в Бопал. Индивидът, направил твърдението, се представя като говорител на Dow с името Джуд Финистера. Dow потвърждава, че няма основание за подобни твърдения и също потвърждаваме, че Джуд Финистера нито е служител на Dow, нито говорител.*

Корпорацията, продължава твърдението, не планира да ликвидира Union Carbide и не може да изплати 12 милиарда на жертвите, защото – въпреки че конкретни индивиди в компанията искрено съчувстват на жертвите – основната отговорност на компанията е към нейните акционери. Dow Chemicals настоява за незабавно публично обявление и извинение от страна на BBC. BBC са принудени да публикуват следното оттегляне на новината:

Днес в Индия си спомнят най-тежкия индустриален инцидент в света. Тази сутрин в 9:00 и 10:00 (средно време по Гринуич) BBC World излъчи интервю с човек, представящ се като говорител на Dow Chemical Company относно Бопал. Интервюто беше неточно и част от измама. Интервюираният не е представител на компанията. Искаме да бъде ясно, че информацията, която предадохме, е напълно невярна. Извиняваме се на Dow и на всички, които са гледали интервюто и може да са били подведени от него.

За да сработи мистификация, всичко в номера на Yes Men трябвало да отговаря съвършено на формата на избраните цели: езикът, който ползват, външният вид, интонацията, дизайнът на уеб сайтовете, стилистиката на текстовете и документите. Както Yes Men обясняват по-късно в интервю, „слагаш костюма... изглеждаш правилно, звучиш правилно; слагаш си малко гел в косата; подстригваш се; обръсваш се – каквото се наложи; отскубваш един-два косъма от носа.“** За да живееш вътре в езика на целите си, обясняват от Yes Men, не трябва да разбираш всичко, което казваш, стига да го казваш правилно. Този език „ни заобикаля през цялото

* Излъчено по Democracy Now, 6 декември, 2004 г.; Вж. http://www.democracynow.org/2004/12/6/yes_men_hoax_on_bbc_reminds, достъпен септември 2008 г. – Бел. авт.

** Вж. Vale 2006: 35. – Бел. авт.

време. Виждаме го по реклами, телевизия, риалити предавания, а мнозина го преживяват и в офиса.“* Yes Men използват факта, че хипернормализираният авторитетен език насища регистрите на масовите медии и елитните канали на социална комуникация, създавайки доста достъпна възможност да се заеме дискурсивна роля и излъчването на медияен „експерт“. Както отбелязват от Yes Men, „дори ако си измислиш свой език – да ползваш абривиатури, които другите не знаят, например – обикновено допускат, че разбираш от това, за което говориш.“**

Много подобно на късносоциалистическите примери, обсъдени по-горе (NSK и Курьохин), свръхотъждествителната стратегия на Yes Men се разгръща в няколко степени. Първо, те изработват перфектно копие на хегемонните форми на дискурс и норми на перформанс, с които заблуждават дори експертите. Второ, извеждат копието си до карикатура, за да провокират неизбежното разкритие на измамата. Накрая, примамват мишените си (медии, корпорации и правителства) да отговорят, като защитно повторят идеологическите си позиции по начин, който често ги поставя в неласкава светлина. Тази последователност от копие, разкритие и преформулиране позволява на Yes Men да достигнат това, което по-буквални пряки политики на опозиция често не успяват – например, да сътворят събития и съобщения, които привличат вниманието на доминантните медии, и да използват широкото разпространение на същите тези медии, за да разкрият идеологическите принципи, които обикновено действат незабелязано. Например, принуждавайки глобална корпорация да публикува обявление по всички медийни канали, Yes Men карат Dow отново да заяви публично, че задълженията им към акционерите надхвърлят отговорността им към индийските жертви на бедствието, което Dow са създали.

Обявлението, направено от Dow Chemicals, само по себе си бързо се превръща в гореща новина, публикувана от редица новинарски агенции. Според Андри Бикенбаум от Yes Men „отрицанието достигна много, много далеч и много статии бяха на наша страна и ... отново и отново поставяха Dow и Бопал на фокус. Така че си мисля, че дузини статии, които иначе не биха били написани, бяха написани, което наистина беше и целта ни.“***

* Вж. Vale 2006: 35. – Бел. авт.

** Вж. Vale 2006: 35. – Бел. авт.

*** Вж. Vale 2006: 35. – Бел. авт.

Провокацията също извежда на повърхността важен факт за доминираща международна новинарска медия като BBC: тяхната практика на новинарска обективност обикновено предотвратява изказването на етически или нормативни съждения по отношение на корпорациите. След инцидента водещият на BBC каза:

В крайна сметка има много болезнен момент в днешната история, тъй като факелният протест днес в Бопал за миг смяташе, че ще получи невероятен и неочакван подарък от Dow. А всичко това се оказва невярно и наистина мнозина плакаха днес... В крайна сметка на жителите на Бопал беше изигран много жесток номер.

Анди Бикенбаум (известен като Джуг Финистера от предното интервю):

Е... Нека погледнем нещата отстрани. Dow отказват да поемат отговорност за това, което са причинили на 120 000 хора, които цял живот ще се нуждаят от грижи, на 20 000 човека, по консервативна оценка, които са умрели вследствие на инцидента през годините. Все още по един човек на ден умира заради това... Dow отказва да изчисти мястото. Нека съпоставим нещата. Ние може и да сме дали на хората два часа фалшиви надежди. От Dow са им дали 20 години страдание.

Скоростта, с която BBC изменят позицията си, е впечатляваща. По-рано репортажът на BBC се фокусира върху корпорацията като извършител на престъпление и се възхвалява решението ѝ да облекчи последиците като етическо решение, което е трябвало да бъде взето много по-рано. Но мигове по-късно BBC с лекота премества фокуса на критиките си от корпорацията към Yes Men, като вече ги нарича „сбирщина левичари“ и ги обвинява в неетично поведение и извършване на престъпление (даването на фалшиви надежди) срещу жертвите на престъплението.*

Както при Курьохин и NSK, критиците на стъобните действия често сравняват неетичната употреба на свръхотъждествяваща пародия с неетичния характер на режима (или кор-

* BBC Channel 4, 3 декември 2004 г., <http://www.youtube.com/watch?v=LiWlvBro9el>, посетен на 10 декември 2009 г. – Бел. авт.

порацията), който бива имитиран. Но тези критични реакции изглежда само продължават стъобната интервенция, тъй като предсказуемото обществено обсъждане на стъоба от „упълномощени дисиденти“ допълнително разкрива свръхнормализираното доверие в самата форма.

Институционални и идеологически корени на американския стъоб

Ако сме успели убедително да покажем сродство между естетиките и пародийните практики, популяризирани в последните десетилетия на източноевропейския гържавен социализъм, и настоящите тенденции в политическата пародия и сатира на Запад, то неизбежният въпрос е, разбира се, защо? В тази последна секция на есето предлагаме кратък анализ на две групи условия, при които се произвежда политическият дискурс в къснолибералния запад и късния социализъм: (1) „вътрешните“ идеологически условия, които структурират политическия дискурс епистемично, и (2) „външните“ институционални условия, които опосредстват политическата комуникация в множество канали. Тези две групи условия според нас обясняват необичайното семейно сходство между свръхнормализацията на политическия дискурс на Запад и в късния социализъм и последвалите поява и популярност на стъобните естетика и методи като реакция и в двата контекста.

Институционални условия на посредничество и политическа комуникация

Нека започнем с „външната“ група условия, при които политическата комуникация е артикулирана и разпространена чрез масмедията и други канали. Малцина ще се изненадат от твърдението, че късносоциалистическата обществена култура беше силно институционализирана и монополизирана. Няма изследване на късносоциалистическите медии, което да не е обръщало внимание как техните апарати на производство и разпространение са силно интегрирани в гържавните и партийни институции (Boyer 2005;

Sparks 1998; Splichal 1994; Wolfe 2005). Държавни комитети по радио и телевизионни емисии и издателска дейност, централизирани държавна информация и новинарски услуги, pre и post facto контролни механизми, идеологически наситени професионални обучителни програми, очаквания за партийна принадлежност и лоялност у медийните професионалисти, ограничения върху разпространението на несоциалистически медии – наред с други институции, всичко това помогна да се утвърди рекурсивният нормализиращ натиск върху и вътре в политическия дискурс на държавно устроената обществена култура.

Други примери за политическа комуникация в късния социализъм, които не са предавани през новинарските медии (напр., вътрешните документи на Централния комитет към местни партийни и комсомолски комитети, вътрешни партийни директиви към автори на речи и секретари, системи на цензура в образованието, библиотеките и други държавни културни институции), също бяха обект на високо централизирани форми на контрол и оценка от партията-държава и по този начин на рекурсивен свръхнормализиращ натиск (Yurchak 2006:47–59, 83–93).

Във всички социалистически държави ясно имаше и плуралност на неформални информационни практики и мрежи, много от които действаха извън преките наблюдение и контрол на държавата (вж. напр., Resmen 2000; Ries 1997; Yurchak 2006). Но тук се интересуваме главно от доминантните средства за хегемонни политически дискурс и пропаганда – особено в държавните електронни и печатни медии и други форми на популярна пропаганда, които бяха третираны като централни институции за обществена култура. Другаде Бойер отбелязва например, че дори и най-високопоставените държавни и партийни функционери активно участвали във всекидневната пропагандна дейност на източноевропейските масмедии. Прилагането на традиционната партийна дисциплина от страна на тези функционери върху медийните репрезентации (под формата на хегемония на „партийната линия“) едновременно свръхнормализираха медийния дискурс и в крайна сметка генерираха семиотичен клин между вътрешния свят на социалистическата политическа репрезентация и външния свят на „реално съществуващ“ социализъм. През 70-те и 80-те години, докато външният свят все по-малко се вписваше в условията за успех, които комунистическата партия изискваше от него, външните препратки

ставаха все по-незначителни за проекта на социалистическите медии (Boyer 2003). В по-екстремните си варианти социалистическите медии обявиха за своя мисия не да представят света „както е“, а по-скоро „както трябва да бъде“ в авто-въображението на партията-гържава.* Други форми на обществена пропаганда в рамките на късния социализъм (повсеместни речи, девизи, песни, политически плакати) също ставаха все по-свърхнормализирани и откъснати от външни референти към реалността на опита (Yurchak 2006). Тази институционална среда беше, както твърдим по-горе, идеалното условие за разцъфтяването на естетиката и методите на стъобната пародия, тъй като късносоциалистическите медии и обществена пропаганда вече създаваха дискурс, хипернормализиран до степен на карикатура. При такива условия перформативното обитаване на формите и нормите на гържавния дискурс представлява по-чист жест на отхвърляне, отколкото борба с буквалните му значения, защото гържавните медии и други късносоциалистически начини на публично съобщаване са така или иначе по-малко заинтересовани от буквалното значение, отколкото в перфектното пресъздаване на дискурсивната форма. Казано иначе, да се заеме опозиционистка и буквалистка позиция срещу политически дискурс, който вече до голяма степен е започнал да вижда външни референти и диалог като несъществени, само по себе си е абсурден, безсмислен жест.

На повърхността, съвременните западни медии може да изглеждат като антитезата на централизацията и рекурсивността на медиите на гържавния социализъм и обществената пропаганда. Отвъд силната идеология, че единствено пазарноориентираното либерално гържавничество гарантира „свобода на пресата“ и множество на форумите за отворени и демократични разговор и репрезентации, популярните дискусии за съвременните западни медии и социална комуникация сега редовно наблягат на неуправляемата експлозия на канали, платформи и съобщения в ерата на дигиталната информация и комуникационни технологии. Засиленото подчертаване на развлечението и обърнатите към потребителя програми в западните електронни медии също така представя очевиден контраст спрямо трезвия високомодерен рационализъм

* По това късносоциалистическите медии напомнят задачата на жанра „социалистически реализъм“ в художествената литература (вж. Clark 1885 за дискусията на последния). – Бел. авт.

на късносоциалистическите медии. В никакъв случай не отричаме, че има значителни институционални разлики между късносоциалистическия и къснолибералния модуси на медийна и социална комуникация. Аргументът ни по-скоро е, че дискурсивната свръхнормализация може да се появи в рамките на различни институционални условия, доколкото тези условия гарантират достатъчно рекурсивна формализация и, още повече, че свръхнормализацията може да се случи независимо от това какво специфично епистемично или идеологическо съдържание доминира в дадената политическа култура.

The Daily Show, *The Colbert Report*, *The Onion* и често *Yes Men* съсредоточават съдебните си интервенции в полето на новинарските медии. Това ни дава жокер къде в сферите на къснолибералните медии и социална комуникация да търсим доказателства за институционалните условия, изграждащи дискурсивната свръхнормализация. В този смисъл, три важни тенденции в западните новинарски медии през последните 20 години заслужават вниманието ни. Първата е интензивна концентрация и консолидация на създаването на основно съдържание (Bagdikian 2004). Концентрацията на създаване на съдържание е широко призната сред професионалистите от новинарските медии, които обикновено предлагат икономически, организационни и технологически обяснения за тенденцията. Журнализмът и в електронните, и в печатните медии например открива, че Интернет и други нови медии отнемат от публиката и дохода му. Така те карат рекламодателите да търсят потребители другаде и правят и вестниците, и електронните медии все по-уязвими на безмилостните изисквания за печалба от страна на институционалните инвеститори.

В резултат, дори печеливши новинарски организации са принудени да съкратят скъпи кореспондентски екипи, а съкращенията в нюзрумите вече са честа практика. И все пак тези промени намаляват организационната им способност да произвеждат уникално новинарско съдържание и увеличават зависимостта им от новинарски агенции (напр., АП, Ройтерс) и други централизирани доставчици на съдържание (вкл. ПР фирми, както беше разкрито при скандалите, свързани с някои от американски телевизионни станции и употребата на неидентифицирани VNR или video news releases, вместо собствено съдържание; Вж. Henry 2007). Нека вземем красноречив пример от американските новинарски медии – със

срива на конкурентите им, свиващите се кореспондентски екипи и лекотата на разпространение на дигитален текст и изображения, Асошиейтед Прес почти е затвърдила монопол върху създаването и разпространението на извънредни новини – ситуация, структурно подобна на централизираните новинарски услуги в Източна Европа от социалистическите времена (Boyer 2009). На практика във всеки мало- или среднокалибрен вестник в САЩ читателят открива същите национални и международни новинарски репортажи, дори текстовете са еднакви дума по дума, заради общото аутсорсване на не-местна новинарска продукция към АП. Без никакъв вид държавно спонсорирано институционално управление, новата техническа екология на новинарски медии и ориентираната към печалби система на медийно финансиране са съчетани по такъв начин, че концентрират произвеждането на съдържание, правейки някои медийни форми и жанрове по-предсказуеми и повторими, отколкото в миналото. Това води до познатата ситуация, в която публиката е свидетел на тематична хомогенност на новините или, по-конкретно, получава чести версии на сходно информационно съдържание в различни медийни платформи.

Втора тенденция, дигитализацията, също допринася за дискурсивната свръхнормализация на западните новинарски медии, но по по друг начин. Институционализацията на дигиталните медии в нюзруми (през 80-те, но най-вече през 90-те) ускори темпоралността на създаването на съдържание, утвърждавайки нови стандарти на медийна работа „в реално време“. Социологически етнографи на дигитални новини като Дейвид Доминго (Paterson and Domingo 2008), Ерик Клиненберг (2005) и Пабло Бочковски (Boczkowski 2009; Boczkowski and de Santos 2007) твърдят, че настоящите институционални и технологични условия за новинарска журналистика пораждаат растяща тенденция към имитация и „хомогенизация на съдържанието“ по термина на Бочковски, тъй като медийните професионалисти черпят идеи и информация, които вече са в обращение, за да са в крачка с изискванията на продуктивността „в реално време“. Самите професионалисти в новинарските медии докладват засилени очаквания за продуктивност, дължащи се както на съкращения в персонала и средствата за нюзрумите, така и на очакванията, че ще произвеждат съдържание не само за основната медия (била тя телевизионна, радио или печатна), но също и за уеб сайтове, подкасти и така нататък. При такива условия на труд –

и често противно на добрите си намерения – журналистите често се оказват в ситуация на рязане и копиране на собствената си работа и на тази на други, рециклирайки големи парчета текст, за да не изостават. Дори без директивите на партийна линия, изискваща лексикална и тематична ортодоксалност, виждаме употребени блокове имитативен текст, циркулиращи в съвременните западни медии, което води до нормализирани условия на комуникация.

Трето, в резултат и на концентрацията на създаването, и на дигиталната свързаност в реално време, институционалните връзки между новинарски медийни организации са станали все по-затегнати и синхронизирани (Boyer 2009). Настоящите изследвания на Бойер върху практиката на новинарската журналистика и дигиталните информационни технологии подсказва, че новинарските медийни организации използват Интернет и други дигитални средства, за да следят новинарските емисии на конкурентите си за сигнали какви събития и проблеми трябва да се считат за значими (Baisnéé and Marchetti 2006; Boyer 2013 [Публикувано след настоящия текст. – Бел. прев.]). По подобен начин монитори, денонощно излъчващи кабелни новинарски канали, днес са стандартна практика в нюзруми в цялата страна, осигурявайки постоянен информационен фон на производството на новинарско съдържание. Невъзможно е да се каже колко точно дискурсивно влияние оказва това постоянно присъствие на конкурентни новинарски потоци върху производството на съдържание, но двамата германски медийни изследователи, Карстен Райнеман и Яна Хуисман, са открили, че германските новинарски агенции цитират други новинарски медии четири пъти по-често през 2005 г., отколкото през 1989 г. (2007), доказателство за тенденцията, която един старши журналист описва пред Бойер като „увеличаваща се само-референтност“ в новините. В теренната работа на Бойер новинарски журналисти предлагат постоянни метакоментари върху това, което правят техните конкуренти, и постоянно нагласяят собствените си новинарски потоци, за да включат събития и проблеми, които са се появили на уеб страниците на сходни организации. Това предполага, че новинарската стойност е, поне частично, дефинирана колективно в съвременната новинарска журналистика, не от общи професионални или организационни идеологии за новинарска значимост, а от практики на реално време и крос-наблюдения и крос-цитирания, които синхронизират оценките в ключови момен-

ти на селекция. Очевидно новинарската значимост тук не е управлявана от нещо като департамента за агитпроп към Политбюро. Както обаче твърдим по-горе, феноменът на хипернормализация дори и в късносоциалистическия политически дискурс не е бил директно планиран от социалистическите държави. Всъщност той е непланирана мутация, която допринася за подкопаването на тези държави. Така и в къснолибералния контекст хомогенизацията на съдържание в политическата комуникация изглежда като да е неочаквана мутация, движена от самите институционални условия за произвеждане на дискурс и водеща до същите тези повторени „ехо ефекти“ и ключови откъси [soundbites] в новинарските медии, които Стюарт с такова удоволствие навързва в монтаж от свръхформализирани съобщения.

В допълнение към тези три вътрешни тенденции в новинарските медии, една четвърта заслужава внимание: трансформацията на къснолибералната политика в своего рода професионална перформативна култура (Bennett and Entman 2000; Cottle 2003; Davis and Owen 1999). Кристина Холц-Баха например пише за професионализацията на американската и германската политически култури като реакция към засилващата се значимост на денонощните новинарски цикли и външните експерти за изборни кампании, „Многоканалната медийна среда е улеснила индивидуалния зрител да избягва политика по телевизията. Тези развития изцяло променят политическата система като я принуждават да полага все по-големи усилия, за да спечели вниманието на публиката“ (2002:26). Холц-Баха в допълнение твърди, че влиянието на „експерти по продажбите“ като рекламни или ПР професионалисти при определянето на кампанийните стратегии и „политическия маркетинг“ (O’Shaughnessy and Henneberg 2002) е помогнало да се обърнат ценностите на политическата комуникация, „деполитизирайки“ политиката чрез подчертаване на организирането на събития, извъртането на послания и образите вместо на политически идеи и диалог (Вж. Jones 1996; Slayden and Whillock 1999; Velthuis 2006). Този аргумент помага да си дадем сметка за появяването и доминантността на стриктно изчислени жанрове на политически медийни съобщения, жанрове, които от своя страна дават на Стюарт, Колбер, Фей и други основа за пародийните им перформанси. Може да се твърди, че съвременната западна политическа култура клони към вида високоспециализирана и изолирана политическа культу-

ра, която характеризираше късносоциалистическите общества, въпреки че западните експерти обикновено се ориентират към пазарни сигнали и поведения вместо към партийна дисциплина или бюрокрация. И все пак, и в двете ситуации формализацията на повторяеми жанрове на политически перформанс е ценена, а обращението на формулаична политическа реторика се счита за еквивалент на успешно политическо съобщение.

Идеологическите условия на късно-либералния политически дискурс

Гореспоменатите институционални аналогии и тенденции определено са провокативни и имат своите последствия. Все пак е важно да се подчертае, че паралелите в икономическите, организационни и технически екологии на късносоциалистическите и съвременните западни медии и политическа култура са необходими, но не достатъчни, за да се обясни хипернормализацията на къснолибералния политически дискурс. Ние твърдим, че един последен елемент от ключово значение лежи в реорганизацията на политическата идеология, която се случи на Запад след разпадането на източноевропейските и съветския гържавни социализми в годините между 1989 и 1991 г.

Както твърди Клод Лифорт, всяка политическа идеология се стреми да се утвърди в отношение спрямо външна „истина“ – истина, която не може да бъде поставяна под съмнение чрез средствата на идеологическия дискурс сам по себе си и която служи като отправна точка за дадения идеологически дискурс. За Лифорт обаче тази външна истина представлява парадокс на политическата идеология, защото тя подрива универсалността на идеологическата пропозиция. Тоест, въпреки че политическата идеология трябва да завзема властта да репрезентира универсално (което именно я прави идеологическа), тя не може да представи основополагащата си външна истина като дефиниция, а вместо това трябва да я счита за даденост. Например, в политическата идеология на съветската комунистическа партия истината, че комунизмът е крайният резултат на човешката история заема външна позиция спрямо идеологическия дискурс – тоест, тази ис-

тина сама по себе си не може да бъде подлагана на съмнение чрез партийния дискурс; напротив, тя служи като предпоставка за партийния дискурс (Lefort 1986: гл. 6; Yurchak 2006:10-14, 46-47). И когато истината на комунизма в крайна сметка беше поставена под съмнение в дискурса на партията по време на последните години от *перестройката*, съветските политическо поле и система бързо и окончателно се разнишиха (Yurchak 2006:282-295, 2007, 2011).

Късният социализъм беше изправен пред такава дилема отчасти поради сруващото се външно авторско присъствие на сталинизма и отчасти заради все по-непреодолимата пропаст между дискурсивното поле на социалистическата идеология и връзките в реалния свят, които то се опитваше да организира. Тази пропаст се появи в резултат на гореспоменатото „перформативно изместване“ (да припомним: когато перформирането на нормализирани дискурсивни форми се превръща в цел само по себе си и се обръща по-малко внимание на семантичното значение, което тези форми пренасят). В крайна сметка пропастта създаде условия за вътрешна, и за известно време невидима, криза, растяща вътре в късния социализъм.

Виждаме появата на аналогично идеологическо напрежение и в западния либерализъм след 1989-91 г., защото, както отбелязахме във въведението, идеологическото поле на „Запада“ в продължение на десетилетия беше организирано в отношение към и с отличаване от външното присъствие и заплахата на комунизма. Изпаряването на това външно присъствие в геополитически мащаби увеличи идеологическите тенденции в либерализма към дискурсивна автореферентност и себевеличаене, както се случваше и в късния социализъм (след изчезването на външния метадискурс на сталинизма). Това позволи американската либерална политическа идеология постепенно да се преустрои в не-релационен, универсален език. В резултат, например идеологическото разминаване между „западен живот“ и „човешки живот“ стана по-драстично след 1989-91 г., феномен, който може да бъде видян навсякъде в империалния либерализъм на САЩ през 90-те и 2000-те години и дори, за да сме по-провокативни, във все по-универсалистките амбиции на къснолибералните дискурси за правата и западните социални движения (вж. Agamben 1998; Ranciere 2004b; Žižek 2005). Ако основната либерална политическа добродетел „свобода“ преди се определяше в САЩ, например, чрез референтна противопоставеност спрямо

комунистическия авторитаризъм, в отсъствието на комунистическата заплаха след края на Студената война тази добродетел трябваше да бъде дефинирана предимно с референция към себе си. С други думи, перформативното повтаряне на дискурса – в този случай постоянното говорене за свобода – изведнъж изглеждаше достатъчно, за да гарантира на свободата съществено съдържание и присъствие в света (както си спомняме от нарастващата пропаганда преди двете войни в Ирак). Късният либерализъм, с две думи, се е обърнал към рекурсивна формализация, за да се стабилизира идеологически по начин, много подобен на този от късния социализъм. Резултатът и в двата случая е тенденция към хипернормализация на дискурса. Комбинацията от идеологическа цялостност и уязвимост в съвременните САЩ определено би трябвало да ни напомня на авторитетния дискурс и политическата култура на късния социализъм. Въпреки че „Войната срещу тероризма“ е впечатляващ опит временно да се възстанови отричащо и потвърждаващо външно присъствие, тя също така изпитва проблем с намирането на стабилен обект, достоен за идеологическите ѝ амбиции.

Това най-сетне ни довежда до връзката между американския стъоб и идеологическото състояние, което Петер Слотердайк (1988) нарича „циничен разум“. Според Слотердайк много западни субекти водят всекидневните си животи като постмодерни циници, които чувстват, че въпреки че идеологията на пазарния либерализъм и консумеристкото му общество не разпознават правилно [misrecognize] социалната реалност, те са и неизбежни (вж. Yurchak 2006; Žižek 1989). И все пак, въпреки че циничният разум на Слотердайк се характеризира с пасивно „претенциозно неразпознаване“ (Yurchak 1997) на фалшивите твърдения на идеологията, стъоб се характеризира с активното перформанс на свръхотъждествяване с тези твърдения. Ако наистина хипернормализацията на къснолибералния политически дискурс през 90-те и 2000-те е направила възможно развитието на американския стъоб, то може би виждаме признаците на извърщане от пасивния циничен разум, идентифициран от Слотердайк, и към по-активна и нестабилна идеологическа ситуация.

Заклучение: стъоб и политиките на противопоставяне

Във въведението на това есе отбелязахме, че проектът ни се появи от изучаването на постсоциалистическите преходи. И все пак, досега трябва да е ясно, че феноменът, който наистина изследваме, е рекурсивна нормализираща тенденция в модерните политически идеологии и публични култури, които минават отвъд аналитиките на социализъм-либерализъм и пре-пост. Този феномен може и трябва да бъде свързан с други аспекти на модерната „социална хипернормализация“ – тоест, с рекурсивните нормализиращи тенденции, видими и в други сфери на социалния опит, вариращи от технология, през производството и разпространението на стоки, през организацията на социалното пространство и ръкотворната околна среда*, до формите на живот и знание, свързани с модусите на специализиран труд, и така нататък – за да се обследва богатият живот на хипернормализацията отвъд късния социализъм. Но дори без тази широка контекстуализация откриваме, че изучаването на късносоциалистическата политическа култура и естетиките и практиките на пародия, които се появиха в нея, предлагат плодотворен критически поглед към основополагащите парадокси и медиации на съвременната западна политическа култура, за които американския стъоб е отличен пример.

Случаите, обсъдени по-горе, както социалистически, така и либерални, споделят важни характеристики: те изпълняват свръхидентификация с доминантните форми на медийни и политически дискурси и използват официалните държавни, партийни или корпоративни медии, за да завършат този перформанс, да направят публични своите интервенции и да утвърдят карикатурите си. Резултатът от тези акции е също сравним: всички те разобличават как авторитетният дискурс разчита на формата именно защото, така да се каже,

* *Built environment* (англ.) – околната среда, създадена от човешка ръка. Терминът не е утвърден в българския език, но е близък до географския термин „техногенна околна среда“. В други езици се употребява словосъчетанието „конструирана околна среда“ (*construido* на испански). Доколкото *built environment* сочи към всяка целенасочено създадена околна среда, е възможна и употребата на „ръкотворна околна среда“ – както например в словосъчетанието „великата ръкотворна река“, което се използва на български за изкуствената река, построена в Либия при режима на Кадафи. – Бел. прев.

акциите говорят „отвътре“ в идеологическото поле, към което са насочени. Въпреки че считаме, че стъоб изпълнява важна критическа работа, понякога със значими политически ефекти, той не се вписва в обичайното разбиране за съпротива или противопоставяне.

Политиките на противопоставяне и критика най-добре се постигат чрез пряко предизвикване на езика на авторитетния дискурс. Обичайната процедура е да се открие и разобличи заблудата и деформацията в авторитетния дискурс и после „истината да бъде изказана към властта“ чрез представянето на контраекспертиза (може би чрез обръщане към обективен „факт“, може би чрез убедителността на аргумент). Колкото и да са важни и успешни политиките на противопоставяне, те срещат проблеми при разобличаването на тези „неизговорими“ черти, допускания и връзки вътре в авторитетния дискурс, които не могат да бъдат разпознати и описани „отвътре“, в езика, който този дискурс предлага. Считаме, че хипернормализацията е точно такава черта на политическата идеология: участие в дискурсивна форма, която по начало е основополагаща за авторитетния дискурс и не може да бъде описана чрез собствения му език. Политиката на противопоставяне – която в основата си е конфликт между различните модуси на политическа експертиза – е неспособна да набере критична маса през дискурсивната формализация, която сама по себе си е част от политическата експертиза. За да се разобличи хипернормализацията в такъв случай може би е необходима друга критическа намеса – такава, която се фокусира върху разбиването на рамките на възприятието и върху предизвикването на сензорен разрыв, който прави невидимото и немислимото внезапно препоредено и разбрано. Считаме, че стъоб е именно вид политическо ангажиране, което е способно на такава намеса, и виждаме в него потенциално важни уроци за политическия активизъм и социалните движения, работещи в къснолибералната среда.*

Жак Рансиер твърди (2004а), че ефектът на сензорния разрыв може да бъде постигнат в естетически акции – чрез едновременно използване на два несъвместими сензорни режима: един, в който обикновено възприемаме света като неща и взаимовръзки, и друг, в който нещата внезапно спират да са смислени, остра-

* Юрчак (2008а) изследва друга политическа тактика, също появила се в Съветския съюз през 70-те и 80-те, наречена от него „политика на безразличие“, която се различава от стъоб, но би могла да постигне сравними резултати. – Бел. авт.

нени* са от обичайното възприятие и са видени от необичайни и досега немислими ъгли.** Такава критическа акция, твърди Рансиер, ни влияе едновременно на две нива – от една страна, тя произвежда позната и разбираема форма на политическо означаване; от друга страна, произвежда преживяване, което не допуска означаване, създавайки „сетивен или възприятелен шок.“ Преговарянето между тези две противоположности – между разбираемостта на посланието и радикалната му непознатост – могат да доведат до политически изход за преживяващите го публики, което Рансиер нарича „ре-дистрибуция на чувственото“ и което в крайна сметка е радикално нов начин на виждане, мислене и описване на света.

Има контексти, в които чистото противопоставяне може да бъде недостатъчно, контрапродуктивно или невъзможно; и тогава други политики заемат централно място. Както описахме в началото, пародийният жанр на стъоб – стъпващ върху свръхидентификация с доминантните форми на дискурс и перформансите му – е пример за алтернативна естетика и практика на политическа критика. Сега жанрът привлича вниманието ни към важни тенденции в медийните и политически култури на късния либерализъм. Все още не знаем дали американският стъоб ще произведе значителни политически ефекти, камо ли дали някога би могъл да е основа за нови, по-познати политики на противопоставяне. Но знаем, че носи в себе си необичайна родствена прилика със стъобните намеси, зародили се в късния социализъм в Източна Европа; и също така знаем, че в този контекст естетиките и политиките на стъоб допринесоха значително за разомагьосването на политическия дискурс, а така и до внезапния и зрелищен край на социализма.

* Терминът „остранение“ – понякога превеждан като „остранностяване“ – е въведен от руския и съветски писател и критик Виктор Шкловски. Според Шкловски една от основните цели на изкуството е да направи познатите неща странни, като ги разглежда от нови гледни точки и по този начин създава възможност за появяването на нови интерпретации и идеи. – Бел. прев.

** Втората част на тази тактика е свързана с концепцията на „остранение“, развита от руските формалисти (вж. Шкловски 1990). Бойм (1996) твърди, че съветската дисидентска интелигенция през 60-те и 70-те практикува „остранение“ като стратегия за оцеляване в съветското общество. Стъоб, както го описваме, се различава от тази тактика по съществен начин: вместо да прави нещата странни, стъобната тактика на свръхотъждествяване стъпва на това да ги прави по-познати и автентични, отколкото истинското нещо. Тази разлика подчертава поколенческата разлика между опозиционните дисиденти от 60-те и съветската младеж от 70-те и 80-те, голяма част от която нито подкрепя, нито се противопоставя на „системата“ и по този начин участва в друг тип политики (вж. Yurchak 2006 и 2008b:11 бел. 10). – Бел. авт.

Резюме

Това есе пита какво изследването на социализма и неговите наследства може да предложи на антропологията на съвременния свят и твърди, че изучаването на късносоциалистическите естетики и практики може да предостави необичайни прозрения за късно-либералните политическа култура, комуникации и субективност. В първата половина на есето се концентрираме върху особен вид пародия (известен в Русия като стъоб), който имитира и обитава формалните характеристики на авторитетния дискурс до такава степен, че често е трудно да се каже дали е форма на искрена подкрепа, нежна подигравка, или особена смесица от двете. Във втората половина на есето показваме, че това, което изглежда като архетипична късносоциалистическа естетика на пародия, всъщност става все по-познато и на места като САЩ (напр. *The Colbert Report*, *The Yes Men*, *The Onion*). Чрез анализ на институционалните и идеологически условия на „хипернормализация“ в късносоциалистическата политическа култура, които правят възможен критическия пародиен потенциал на стъоб, твърдим, че аналогични тенденции в западните политическа комуникация и политическа идеология са допринесли до нарастващата интуитивност и популярност на стъобоподобните интервенции в късния либерализъм.

Ключови думи: пародия, естетика, идеология, политическа комуникация, късен социализъм, късен либерализъм.

Благодарности

Авторите биха искали да благодарят на няколко човека за тяхната помощ и окуражаване за извеждането на „американския стъоб“ до печат: Алекс Беляев, Шейн Бойл, Мелани Фийкинс, Симъни Хау, Стюарт Кирш, Неринга Клумбите, Лариса Куртович, Юлия Лернер, Дъг Роджърс, Сет Сангър и Катрин Вердери (и приятелите ни в *Busboys and Poets* във Вашингтон, където написахме първата чернова). Оригиналната версия на това есе беше доклад за срещата на *Soyuz* през 2008 г. в Бъркли, Калифорния и бихме искали силно да благодарим на приятелите ни в *Soyuz* за отличните критични коментари върху примерите ни и аргументите ни. Версии на това есе впоследствие бяха представени пред публика в Тринити колидж, Хавигхърст Сентър в Университета в Маями, срещата на Американската Антропологична Асоциация във Филаделфия през 2009 г., центъра Дейвис в университета Харвард и в Центъра за исторически (*zeitgeschichtliche*) изследвания в Потсдам. И накрая, нашите дълбоки благодарности за Ким и Майк Фортун за тяхната редакторска работа и интелектуална ангажираност с концептуалната ни работа тук. Невероятно щедрите и полезни коментари на тримата анонимни редактора за *Cultural Anthropology* бяха ключови за създаването на последната версия на това есе.

За авторите (от преводача)

Доминик Бойер е професор по антропология в университета Райс (Хюстън, Тексас). През 90-те работи с журналисти в бивша Източна Германия и изследва промените в разпространението на новини. По-късно насочва фокуса си към информационните екологии в САЩ и ефектите на неолибералните политики върху начините, по които се създават и консумират новинарски емисии. В момента професор Бойер, заедно с колегата си Симъни Хау, работи върху политическите борби около новите форми на зелена енергия, като основната им работа се фокусира върху производството на вятърна енергия в щата Оахака, Мексико. Бойер и Хау са създатели и водещи на подкаста **Cultures of Energy**, в който интервюират антрополози, архитекти, философи и артисти по теми, свързани със социалните и политически последици на климатичните промени.

Алексей Юрчак е професор по антропология в Калифорнийския университет в Бъркли, който работи върху етнографски изследвания на годините непосредствено преди и след разпада на СССР. В първата си книга „Всичко беше вечно, докато не изчезна“ („Everything Was Forever Until It Was No More“) Юрчак твърди, че в периода на „късния социализъм“ Всички вече са предусещали разпада на системата, но са били неспособни да предложат алтернативи поради хипернормализацията на съществуващия социално-политически рег. През 2015 г. в Червената къща в София Юрчак чете лекция, озаглавена „Тялото на Ленин и биохимията на комунизма“. В нея представя откъси от настоящето си изследване, което разглежда идеологическите измерения на биохимията и сходни науки, използвани от различни социалистически режими за мумифицирането на своите лидери (както е в случаите на Ленин, Георги Димитров и Хо Чи Мин).

Библиография

- Agamben, Giorgio
1998 *Homo Sacer*. Stanford: Stanford University Press.
- Allina-Pisano, Jessica
2008 *The Post-Soviet Potemkin Village: Politics and Property Rights in the Black Earth*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bagdikian, Ben
2004 *The New Media Monopoly*. Boston: Beacon.
- Baisnée, Olivier, and Dominique Marchetti
2006 The Economy of Just-in-Time Television Newscasting: Journalistic Production and Professional Excellence at Euronews. *Ethnography* 7(1):99–123.
- Baumgartner, Jody, and Jonathan S. Morris
2006 The Daily Show Effect: Candidate Evaluations, Efficacy, and American Youth. *American Politics Research* 43(3):341–367.
- Baym, Geoffrey
2005 The Daily Show: Discursive Integration and the Reinvention of Political Journalism. *Political Communication* 22:259–276.
- Bennett, Lance, and Robert Entman, eds.
2000 *Mediated Politics in the Future of Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blake, Casey Nelson
1999 The Usable Past, the Comfortable Past, and the Civic Past: Memory in Contemporary America. *Cultural Anthropology* 14(3):423–435.
- Boczkowski, Pablo J.
2009 Technology, Monitoring and Imitation in Contemporary News Work. *Communication, Culture and Critique* 2:39–59.
- Boczkowski, Pablo J., and Martin de Santos
2007 When More Media Equals Less News: Patterns of Content Homogenization in Argentina's Leading Print and Online Newspapers. *Political Communication* 24(2):167–180.
- Borozan, Vjera, and Michael Ivaniškin
2002 Interpreters of a State in Time. Interview with Dušan Mandić and Roman Uranjek: Members of Irwin. *Umelec*, N. 4. Electronic document, www.divus.cz/umelec/en/pages/umelec.php, посетен 5 јуни 2009 г.

- Boyer, Dominic
 2001 Foucault in the Bush: The Social Life of Post-Structuralist Theory in East Berlin's Prenzlauer Berg. *Ethnos* 66(2):207–236.
 2003 Censorship as a Vocation: The Institutions, Practices, and Cultural Logic of Media Control in the German Democratic Republic. *Comparative Studies in Society and History* 45(3):511–545.
 2005 Spirit and System: Media, Intellectuals, and the Dialectic in Modern German Culture. Chicago: University of Chicago Press.
 2009 Making (Sense of) News in the Era of Digital Information. In *The Anthropology of News and Journalism*. S. E. Bird, ed. Pp. 241–256. Bloomington: Indiana University Press.
 2013 *The Life Informatic: Channels, Nodes, and Practices of Digital News Media*. Ithaca: Cornell University Press. [Публікувано слід настоящего текст. – Бел. преВ.] Boyer, Dominic, and Cymene Howe
- Boyer, Dominic and Cymene Howe.
 2015 “Portable Analytics and Traveling Theory.” in *Theory Can Be More Than It Used To Be*, Dominic Boyer, James Faubion and George Marcus, eds. Ithaca: Cornell University Press. [Публікувано слід настоящего текст. – Бел. преВ.]
- Boym, Svetlana
 1996 Estrangement as a Lifestyle: Shkolovsky and Brodsky. *Poetics Today* 17:511–530.
- Buck-Morss, Susan
 2002 *Dreamworld and Catastrophe: The Passing of Mass Utopia in East and West*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Burawoy, Michael, and Katherine Verdery
 1999 *Uncertain Transition: Ethnographies of Change in the Postsocialist World*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Clark, Katerina
 1985 *The Soviet Novel: History as Ritual*. Bloomington: Indiana University Press.
- Cottle, Simon, ed.
 2003 *News, Public Relations and Power*. London: Sage.
- Davis, Richard, and Diana Owen
 1999 *New Media and American Politics*. New York: Oxford University Press.
- Downey, Gary L.
 1986 Risk in Culture: The American Conflict over Nuclear Power. *Cultural Anthropology* 1(4):388–412.
- Dunn, Elizabeth
 2004 *Privatizing Poland: Baby Food, Big Business, and the Remaking of Labor*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Finn, Robin
 2006 From the Onion to Comedy Central to the Oscars. *New York Times*, March 3. Electronic document, <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9f0ce7d61731f930a35750c0a9609c8b63&sec=&spon=&pagewanted=all>, посемен на 1-бу мапм, 2010-a.
- Fortun, Kim
 2001 *Advocacy after Bhopal*. Chicago: University of Chicago Press.
- Fukuyama, Francis
 1992 *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press.
- Gal, Susan, and Gail Kligman
 2000 *The Politics of Gender after Socialism*. Princeton: Princeton University Press.

- Gille, Zsuzsa
2007 *From the Cult of Waste to the Trash Heap of History: The Politics of Waste in Socialist and Postsocialist Hungary*. Bloomington: Indiana University Press.
- Glaeser, Andreas
2010 *Political Epistemics: The Secret Police, the Opposition, and the End of East German Socialism*. Chicago: University of Chicago Press.
- Grant, Bruce
1995 *In the Soviet House of Culture: A Century of Perestroikas*. Princeton: Princeton University Press.
- Guthrie, Marisa
2008 Investigative Journalism under Fire. Broadcasting and Cable, June 23.
Electronic document, www.broadcastingcable.com/article/print/114265-investigative_journalism_under_fire.php, посетен на 1-бу мапм, 2010-a.
- Hann, Chris
2001 *Postsocialism: Ideals, Ideologies and Practices in Eurasia*. London: Routledge.
- Henry, Neil
2007 *American Carnival: Journalism under Siege in an Era of New Media*. Berkeley: University of California Press.
- Herman, Edward S., and Noam Chomsky
2002 *Manufacturing Consent*. New York: Pantheon.
- Holtz-Bacha, Christina
2002 Professionalization of Political Communication: The Case of the 1998 SPD Campaign. *Journal of Political Marketing* 1(4):23–37.
- Humphrey, Caroline
1999 *Marx Went Away, but Karl Stayed Behind*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
2002 *The Unmaking of Soviet Life: Everyday Economies after Socialism*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Hynes, Maria, Scott Sharpe, and Bob Fagan
2007 Laughing with the Yes Men: The Politics of Affirmation. *Continuum: Journal of Media and Cultural Studies* 21(1):107–121.
- Jones, Nicholas
1996 *Soundbites and Spin Doctors*. London: Cassell.
- Kenney, Padraic
2002 *A Carnival of Revolution: Central Europe, 1989*. Princeton: Princeton University Press.
- Kligman, Gail, and Katherine Verdery
2011 *Property and Power: The Collectivization of Romanian Agriculture, 1948–1962*. Princeton: Princeton University Press.
- Klinenberg, Eric
2005 Convergence: News Production in a Digital Age. *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 597:48–64.
- Kornai, János
1992 *The Socialist System*. Princeton: Princeton University Press.
- LaMarre, Heather L., Kristem D. Landreville, and Michael A. Beam
2009 The Irony of Satire: Political Ideology and the Motivation to See What You Want to See in The Colbert Report. *International Journal of Press–Politics* 14(2):212–231.

- Lampland, Martha
1995 *The Object of Labor: Commodification in Socialist Hungary*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lefort, Claude
1986 *The Political Forms of Modern Society: Bureaucracy, Democracy, Totalitarianism*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Lillemose, Jacob
2007 More Fascist than Fascism. Eurozine, January 9. Electronic document, www.eurozine.com/articles/2007-01-09-lillemose-en.htm, посетен на 10 декември 2009 г.
- Lipsitz, George
2006 Learning from New Orleans: The Social Warrant of Hostile Privatism and Competitive Consumer Citizenship. *Cultural Anthropology* 21(3):451–468.
- Manning, Paul
2007 Rose-Colored Glasses? Color Revolutions and Cartoon Chaos in Postsocialist Georgia. *Cultural Anthropology* 22(2):171–213.
- Masco, Joseph
2008 “Survival Is Your Business”: Engineering Ruins and Affect in Nuclear America. *Cultural Anthropology* 23(2):361–398.
- Matza, Tomas
2009 Moscow’s Echo: Technologies of the Self, Publics, and Politics on the Russian Talk Show. *Cultural Anthropology* 24(3):489–522.
- Mishenin, Dima
2008 Tikhii Sholokhov. *Krest’ianka*, December. Electronic document, http://www.krestyanka.ru/archive/year2008/dec/dec_349.html, посетен на 1-ви март, 2010-а. [Линкът е неактивен към 26.01.2020 г. – Бел. преВ.]
- Monroe, Alexei, ed.
2005 *Interrogation Machine: Laibach and NSK*. Cambridge, MA: MIT Press.
- O’Shaughnessy, Nicholas J., and Stephan C. M. Henneberg, eds.
2002 *The Idea of Political Marketing*. New York: Praeger.
- Oushakine, Sergei Alex
2009 *The Patriotism of Despair*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Paterson, Chris, and David Domingo, eds.
2008 *Making Online News*. New York: Peter Lang.
- Pesmen, Dale
2000 *Russia and Soul: An Exploration*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Petryna, Adriana
2002 *Life Exposed: Biological Citizens after Chernobyl*. Princeton: Princeton University Press.
- Ranciere, Jacques
2004a *The Politics of Aesthetics*. London: Continuum.
2004b Who Is the Subject of the Rights of Man? *South Atlantic Quarterly* 103(2–3):297–310.
- Reinemann, Carsten, and Jana Huismann
2007 Beziehen sich Medien immer mehr auf Medien? *Publizistik* 4:465–484.
- Ries, Nancy
1997 *Russian Talk*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
2009 Potato Ontology: Surviving Postsocialism in Russia. *Cultural Anthropology* 24(2):181–212.

- Salecl, Renata
2000 (Per)Versions of Love and Hate (Wo Es War). London: Verso.
- Shklovsky, Viktor
1990 Art as Device. In *Theory of Prose*. B. Sher, trans. Pp. 1–14. Normal, IL: Dalkey Archive.
- Slayden, David, and Rita Kirk Whillock, eds.
1999 *Soundbite Culture*. London: Sage.
- Sloterdijk, Peter
1988 *Critique of Cynical Reason*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Sparks, Colin
1998 *Communism, Capitalism and the Media*. London: Sage.
- Splichal, Slavko
1994 *Media beyond Socialism*. Boulder, CO: Westview.
- Szmagalska-Follis, Karolina
2008 Repossession: Notes on Restoration and Redemption in Ukraine's Western Borderland. *Cultural Anthropology* 23(2):329–360.
- Vale, V.
2006 Interview with the Yes Men. *Pranks 2*. San Francisco: Research.
- Velthuis, Olav
2006 Inside a World of Spin: Four Days at the World Trade Organization. *Ethnography* 7(1):125–150.
- Verdery, Katherine
1996 *What Was Socialism and What Comes Next?* Princeton: Princeton University Press.
2000 *The Political Lives of Dead Bodies*. New York: Columbia University Press.
- Wedel, Janine
2009 *Shadow Elite: How the World's New Power Brokers Undermine Democracy, Government, and the Free Market*. New York: Basic.
- Wanner, Catherine
2007 *Communities of the Converted: Ukrainians and Global Evangelism*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Warner, Michael
2002 Publics and Counterpublics. *Public Culture* (14)1:49–90.
- Wolfe, Thomas
2005 *Governing Soviet Journalism*. Bloomington: Indiana University Press.
- Yurchak, Alexei
1997 The Cynical Reason of Late Socialism: Power, Pretense and the Anekdot. *Public Culture* 9(2):161–188.
1999 Gagarin and the Rave Kids: Transforming power, Identity, and Aesthetics in the Post-Soviet Night Life. In *Consuming Russia: Popular Culture, Sex, and Society since Gorbachev*. A. Barker, ed. Pp. 76–109. Durham, NC: Duke University Press.
2003 Soviet Hegemony of Form. *Comparative Studies in Society and History* 45(3):480–510.
2006 *Everything Was Forever until It Was No More: The Last Soviet Generation*. Princeton: Princeton University Press.
2007 Esli by Lenin byl zhiv, on by znal chto delat': Golaia zhizn' vozhdia. *Novoe Literaturnoe Obozrenie* 83:189–204.
2008a *Necro-Utopia: The Politics of Indistinction and the Aesthetics of the Non-*

- Soviet. *Current Anthropology* 49(2):199–224.
- 2008b Suspending the Political: Late-Soviet Artistic Experiments at the Margins of the State. *Poetics Today* 29(4):713–733.
- 2010 If Lenin Were Alive, He Would Know What to Do: Naked Life of the Leader. *Qui Parle* 19(1).
2011. A Parasite from Outer Space: How Sergei Kurekhin Proved That Lenin Was a Mushroom. *Slavic Review* 70(2), 307–333. [Публикувано след настоящия текст. – Бел. прев.]
- Žižek, Slavoj
- 1989 *The Sublime Object of Ideology*. London: Verso.
- 1993 Why Are Laibach and NSK Not Fascists? *M'ars* 5:3–4.
- 2005 Against Human Rights. *New Left Review* 34:115–131.

Превод от английски: **Константин Георгиев**
Редактор: **Анастасия Илиева**
Оформление: **Боряна Красиминова**
списание **дВЕРСИЯ**